

VOLKSKUNST

Driemaandelijks tijdschrift voor de studie en de verspreiding van de Vlaamse volkscultuur

JAARGANG 42 :: NUMMER 4 :: DECEMBER 2018

* :: Vlaams Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaamse Dansarchief :: Vlaamse Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: *

* :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaamse Vendelarchief :: Vlaamse Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: *

* :: Streekdrachtencommissie :: Streekdrachtencommissie :: Streekdrachtencommissie :: Streekdrachtencommissie :: Streekdrachtencommissie :: *

* :: werkgroep Communicatie :: *

* :: werkgroep Archiveren :: *

* :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: *

Volkskunst is een uitgave van het
INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

IVV is geaccrediteerd door UNESCO als expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

1964

2018

KALENDER

Voor gedetailleerde info over activiteiten, bals, feesten, evenementen en festivals kan je terecht op onze websites:

<https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>
en <https://www.volksdansbals.vlaanderen>

IVV Activiteiten

Statutaire Algemene Vergadering

Zaterdag 30 maart 2019

Voor alle leden - Uitnodiging volgt !

Zaterdag 23 november 2019

Voor alle leden - Uitnodiging volgt

55 jaar IVV & Huldiging nieuwe Ereleden

Zaterdag 23 november 2019

Iedereen welkom - Meer info volgt.

IVV Cursussen

*Meer info over deze cursussen vind je ook op
www.instituutvlaamsevolkskunst.be*

Open Cursusdag Vendelzwaaien 2019

Zondag 24 maart 2019 - Gent

Meer info volgt - van 10 tot 17 uur

Vendelierversbroedering 2019

Zondag 24 november 2019 - Herentals

Sporthal Netepark - van 9u30 tot 16 uur

(aanvang om 9u30 - inschrijven vanaf 9u10)

IVV Kalender

*Alle IVV activiteiten, vergaderingen en cursussen vind je in onze
Google-kalender*

Bekijk de volledige kalender op onze website

<https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be/kalender>

CONTACT

IVV - Secretariaat

Jubellaan 123

2800 Mechelen

+32 15 633499

+32 496 593523

e-post: secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

IVV - Zetel

Dorpsstraat 83

9190 Stekene

Web en Sociale Media

URL: <https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

Facebook: /InstVlaVolk

Twitter: @InstVlaVolk

Info en bestellingen

Je kan terecht op het secretariaat voor alle info, bestelling en aankoop van onze publicaties en proefnummers van dit tijdschrift.

On-line bestellen van publicaties kan via de IVV - Webwinkel:

<https://webwinkel.instituutvlaamsevolkskunst.be>

of per e-post: bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

Bank

BIC: KREDDEBB

IBAN: BE14 4163 0497 5183

Ondernemingsnummer

0414 508 714

Foto voorpagina

Vendelierversbroedering 2018 - 'Taiwan' van 'Les Alfes Namurois' wordt een laatste keer uitgevoerd.

EDITORIAAL

Uitersten en gemiddelden

Op 5 december jongstleden werd de dag van de vrijwilliger georganiseerd. Terwijl vocht onze regering tegen de val. Wat door sommige analysatoren beschouwd werd als een hoogmis van de democratie, zal menig vrijwilliger als een ver-van-de-realiteit show beschouwd hebben. We maken enkele overwegingen rond de jaarwisseling.

Alleen dode vissen zwemmen met de stroom mee

Vrijwilligerswerk is geen picknick. Het gaat dikwijls over taken en zelfs verantwoordelijkheden die we ter harte nemen, in het volle besef dat er anders motgaten vallen. Motgaten die organisaties, maar vooral mensen in allesbehalve comfortabele situaties brengen. Vrijwilligers worden niet betaald, omdat ze onbetaalbaar zijn. Dat geldt ook in volkskunstmiddens. Rondom ons regent het superlatieven. Reclamespots moeten ons verleiden tot de aankoop van de eeuw, profiterend van uitzonderlijke *once-in-a-lifetime* condities. Bezig zijn met tradities uit het leven van elke dag verbleekt bij de wervelwinden van deze tijd. Liever dan ons op die stroom te laten meedrijven, zwemmen we als vrijwilligers tegen de stroom in. Deze inzet vermoeit bij tijden. Dat brengt ons bij een volgende gedachte.

In de uitersten heeft het leven zijn waarde, in de gemiddelden zijn behoud

We beseffen iedere dag dat we continuïteit niet verzekeren door continu op de linker rijstrook te willen rijden. Vroeg of laat hebben we nood aan het ontspannen van de boog. Op zo'n moment kan een hechte gemeenschap een oase betekenen. Een omgeving die niet op elk moment het uiterste eist van ons. Een leuke schottisch, polka, wals of mazurka laat ons dan wegdromen in harmonie met een warmhartige partner. We vallen niet op in de dansende gemeenschap. We laten de dansmuziek door elke vezel van ons fysiek systeem gaan. Weg redenering en complexe gedachten, leve de beleving! Wanneer we bezig zijn met het behartigen van ons immaterieel cultureel erfgoed bekruipt ons de overweging: welke zin heeft dat alles? In welke mate zal er nog iets overleven van wat we nu beoefenen? Tijd voor een volgende gedachte.

A teacher affects eternity; he can never tell where his influence stops (Henry Adams)

Wie in het onderwijs staat of gestaan heeft, mag geregeld genieten van verrassende ontmoetingen met oud-studenten. Het is dan telkens interessant te horen wat oud-studenten zich herinneren van de beperkte tijd die leraar/lerares met hen mocht doorbrengen. Maar ook buiten het onderwijs geldt deze ervaring. Wanneer mensen elkaar écht ontmoeten blijft er steeds iets moois achter. Dat mooie inspireert wederzijds. Bezig zijn met op het eerste zicht banale elementen uit volkse tradities lijkt een doodlopende straat. Toch moeten we volhouden om mensen te inspireren tot eenvoud, want - als we Einstein moeten geloven - is eenvoud enkel gegeven aan briljante geesten. IVV blijft alle actoren aanmoedigen tot rustige continuïteit, over de grenzen van organisaties, federaties of groeperingen.

Afbeelding: de kerstroos of 'Helleborus niger L.' trotseert de winterse omstandigheden.

We maken de vergelijking met bloemen die in afwisselende soorten onze omgeving kleur geven. Ze doen dat bescheiden, maar toch voldoende nadrukkelijk opdat we zouden merken wanneer ze er niet (meer) zijn. In deze winterperiode bieden we aan onze lezers een mooie kerstroos of *Helleborus* aan. Deze bloem werd eertijds gebruikt omwille van zijn hartversterkende werking. Het gebruik diende spaarzaam te gebeuren, want een overdosis van de cardioglycosiden of hartversterkende substanties in de kerstroos kon leiden tot ernstige hartritmestoornissen. We houden het daarom bij één bloem die bloeit ondanks de winterkoude. Dat is wat we wensen aan alle leden van de volkskunstfamilie: geen overdosis maar alle dagen een bloem voor een sterk hart onder de riem: een hart dat rustig blijft kloppen voor onze immateriële rijkdom, iedere dag opnieuw.

Mocht het ons allen goed genoeg gaan in 2019!

Gert Laekeman
Voorzitter IVV

REDACTIONEEL

Abonnement 2019

Voor 2019 bedraagt het abonnement 25 euro.

Buitenlandse abonnees betalen 35 euro.

Abonnees ontvangen elk kwartaal een of twee (naar keuze) gedrukte exemplaren en Volkskunst in digitaal formaat (mits opgave van een e-postadres). Je krijgt tevens een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je aan het digitale archief van IVV: alle digitaal beschikbare publicaties, losse dansen, vendelreeksen, kledijbeschrijvingen en Volkskunst.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Abonnement Volkskunst' en naam en adres van de abonnee indien verschillend van de betaler. Gelieve de betaling tijdig uit te voeren, bij voorkeur vóór 15 februari 2019.

Tip: Maak gebruik van een doorlopende opdracht of van domiciliëring. Zo voorkom je dat je abonnement niet tijdig wordt betaald.

Meer info, formulieren en doorgeven opties op <https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be/abonnement>

Beste Wensen

We wensen jullie een fijne kerst en een
spetterend nieuw jaar.
Veel geluk in grote en kleine dingen
maar bovenal gelukkig met elkaar.

SPROKKELINGEN

Overlijden Erik Poot

Erik Poot, lid van de kruisboogschutters van Reuzegom - Gilde van Sinte-Barbelen - en echtgenoot van Hilde Pauwels, overleden op dinsdag 6 november 2018. Hilde was jarenlang dansleidster en voorzitter van Volkskunstgroep Reuzegom. Erik is tot op vandaag de enige keizer van de gilde, wat betekent dat hij 3 keer (jaar) op rij koning geschoten heeft bij de koningsschieting.

IVV betuigt haar oprecht medeleven bij het overlijden van Erik, schoonzoon van stichtend IVV-erelid Dree Pauwels en oom van IVV-lid Geert Pauwels.

Geboorte Victor Janssens

Gezinsuitbreiding bij IVV-lid Annick Weyn: Annick werd opnieuw mama van een zoontje. Wij wensen mama en papa veel plezier met kleine broer Victor.

ADVERTENTIE

Zonder drank, genen klank!

Halveer de calorieën, verdubbel het plezier,

met STEPA-bier!

Suikervrij en toch lekker, met Stevia!

Limonades zonder calorieën

12 % korting voor alle volksmuzikanten!

Af te halen in 't Fabriekske, Fabrikstraat 100 te Aarschot

Vooraf afspreken op 016-404049 of info@stepa.be

Vanaf 20 bakken gratis thuisbezorging

Stepaja bvba, Parkbosstraat 3, 3001 Heverlee

www.stepa.be

VOLKSDANS

Dansen uit Diest

In 1974 verscheen 'Dansen uit Diest' als de zesde bundel in de reeks Traditionele Dansen uit de Vlaamse gewesten. Tweeëntwintig jaar later verscheen de heruitgave 'Dansen en volksleven uit Diest'. De dansbeschrijvingen werden verrijkt met historische gegevens.

Deze uitgave geraakt ondertussen uitverkocht. Daarom werd een elektronische versie ervan gemaakt. De papieren drager was eertijds de enige bron die beschikbaar was. Het ware nuttig ook beeldmateriaal en muziekopnamen te maken teneinde de verspreiding van dit immaterieel cultureel erfgoed te bevorderen.

In hoeverre kunnen we hiervoor beroep doen op volkskunstgroepen die nog met het repertoire vertrouwd zijn? De uitgave bevat beschrijvingen van volgende dansen:

- Berline
- Kadril van Diest
- Kegelaar
- Kletskensdans
- Kreupelen Duynen
- Kruispolka
- Lansierskadril
- Polonaise
- Streep

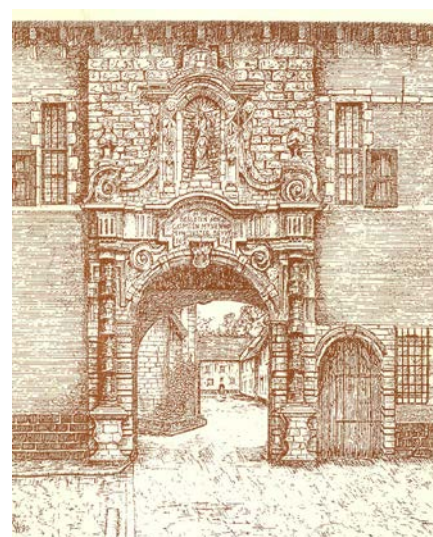
Alle dansen hebben een zekere historische waarde. Danstechnisch en didactisch is de waarde evenwel verschillend. We moeten overwegen welke dansen de voorkeur verdienen voor beeldopnamen en registratie van begeleidende muziek.

Gert Laekeman

Voorzitter van het Vlaams Dansarchief

Het 'Dansarchief van Schoten' is de oudste werkgroep van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst. Wie met het Vlaams Dansarchief wil meewerken is welkom.

Aanmelding via Secretariaat IVV (zie Contact op pagina 2)

DANSEN EN VOLKSLEVEN UIT DIEST

VLAAMS DANSARCHIEF - DA

Leden: Gert Laekeman (voorzitter), Koenraad Augustyniak, Hugo Bulterijst, Dirk Janssens, Lisette Luyckx, Johnny Ooye, Machteld Van den Bossche, Gudrun Van Eynde, Nicole Verbist en Paula Wouters.

Contact: wgDA@instituutvlaamsevolkskunst.be

Activiteiten: verzamelen, archiveren en noteren van volksdansen, inrichten van cursussen, publicaties

Vergaderingen: driemaandelijks

VENDELEN

Vendelierversbroeding 1984 - 2018

Oorsprong van deze bijeenkomst

In 1984 kwam, op voorstel van een aantal vendeliers, de 'Verbroeding van Vlaamse Vendeliers' tot stand. Een initiatief zonder enige verenigingsvorm, zonder leden, zonder bestuur, waar iedereen die enige belangstelling heeft voor de oude gildendiscipline van het vendelzwaaien welkom is.

In dit opzet heeft het Vlaams Vendelarchief, werkgroep van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst, slechts de taak op zich genomen om éénmaal per jaar de vendeliers/vendeliërskorpsen bijeen te roepen op een daartoe geschikte plaats.

Iedereen zonder onderscheid van federatie of organisatie, is van harte welkom. De bedoeling van deze bijeenkomst is meervoudig:

- kennismaking met andere vendeliers/korpsen, wellicht andere werkwijzen,
- kennismaking met zowel traditionele als nieuwe vendelsporten,
- uitwisselen van ideeën en wederzijds hulpbetoon,
- gelegenheid bieden tot voorlichten, opleiden en vervolmaken van vendeliers.

Ronde-Tafelgesprek

Geen verbroeding zonder gespreksronde. De aanwezige vendeliers geven hun mening en worden op de hoogte gebracht van activiteiten. Enkele onderwerpen:

- Aankoop vendelstokken
- Cursussen
- Wedstrijden
- Europeadereeks 2019

Demonstraties

Elk jaar is er de mogelijkheid om vendelreeksen te demonstreren. Dit jaar konden we een reeks aanschouwen die de 'jonge garde' van Sneyssens samenstelde voor hun monitordiploma: 'Klokke Roeland'.

Kennismaking

Een zeer gesmaakte sessie werd verzorgd door 'Les Alfes Namurois'. Deze Waalse vendeliers leerden ons enkele van hun vendelfiguren die in hun 15 minuten durende reeks 'Taiwan' worden gebruikt: o.a. 'grand tournoiement', 'grand tournoiement cassé' en 'le jump'.

Stefaan Haesen

VLAAMS VENDELARCHIEF - VA

Leden: Herman Oyen, Philip Bogman, Stefaan Haesen (secretaris) en Stefaan Princen

Contact: wgVA@instituutvlaamsevolkskunst.be

Activiteiten: verzamelen, archiveren en noteren van vendelreeksen, inrichten van cursussen, publicaties

Vergaderingen: maandelijks

STREEKDRACHTEN

Publieksgeschiedenis: Rien Poortvliet reconstrueerde zijn Zeeuwse voorvaders in kledij in het begin van de 17de eeuw met de medewerking van de Streekdrachtencommissie

Dr. Henri Vannoppen

1. Rien Poortvliet, de bekende Nederlandse illustrator

Rien Poortvliet (Schiedam 1932 - Soest 1995) was een bekend Nederlands illustrator, tekenaar en kunstschilder. Hij werd heel bekend met 'Te Hooi en te gras', dat in 1975 verscheen en dat handelde over het boerenleven in Nederland. In 1992, nog tijdens zijn leven, werd het Rien Poortvlietmuseum geopend in het Oude Raadhuis van Middelharnis. De opening gebeurde door Prins Bernard van Nederland. Het museum werd in 2006 gesloten. Er kwam een nieuw Rien Poortvlietmuseum in 2009 in de Marguaritahoeve op het eiland Tiengemeten. Het woongedeelte van deze 19de eeuwse boerderij werd omgebouwd tot expositieruime⁽¹⁾.

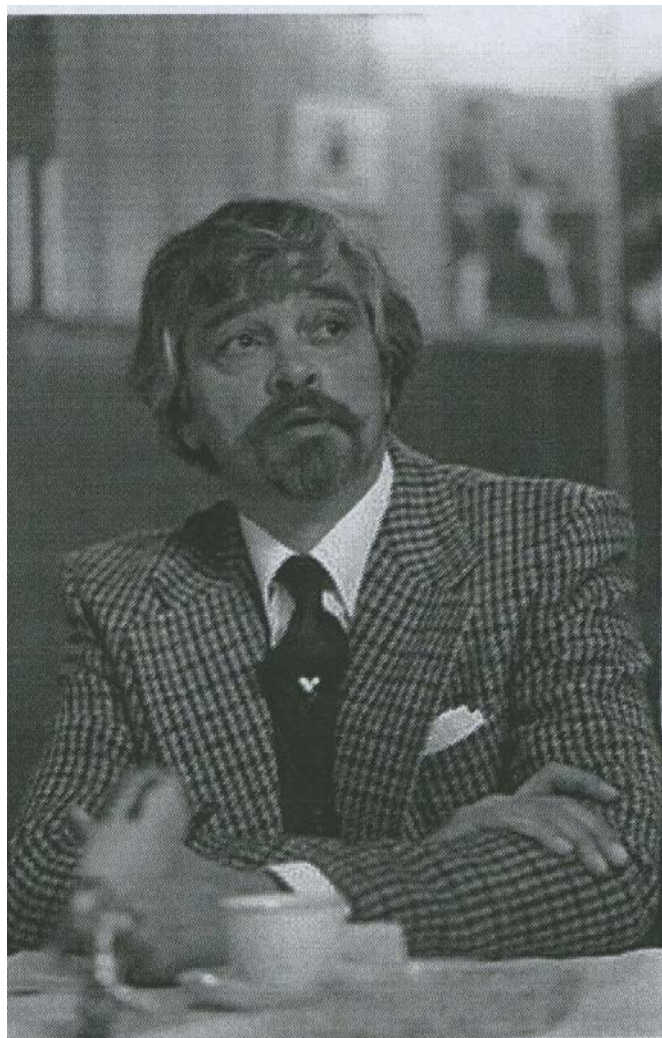
2. Langs het tuinpad van mijn vaders

Het boek 'Langs het tuinpad van mijn vaders' van Rien Poortvliet verscheen in 1987. Het boek ging over het vermoedelijk leven van zijn voorgelacht van nu tot ongeveer 1600. Via zijn jeugdervaringen in Dirksland op Goeree-Overflakkee in de zomer van 1944 in W.O.II eindigde hij in Colijnsplaat op Noord-Beveland. Zijn voorvader Cornelis Adriaenszoon Poortvliet leefde in de tijd van Rubens en van Vondel.

We volgen even de genealogie Poortvliet. Rond 1900 verhuisde Marinus Poortvliet, grootvader van Rien Poortvliet, van Dirksland op het eiland Flakkee naar Rotterdam om er stukadoor te worden. Er was weinig werkgelegenheid in Dirksland. Marinus Poortvliet herinnerde zich zijn geboortedorp. Het was een streng protestants dorp 'waar 's zondags de zwarte figuurtjes richting Godshuis marcheerden'. De vrouwen droegen er tijdens de week een gehaakte muts, maar 's zondags een kanten keuvel met gouden krullen en spelden. Vrouwen hadden er een omslagdoek i.p.v. een mantel zoals dat ook in Vlaams-Brabant in die tijd het geval was. Grootvader Marinus Poortvliet was de zoon van Zacharias Poortvliet (1823-1903), die in 1856 met Krijna De Bonte huwde. Hij droeg nog de faas. Tot daar gingen ook de herinneringen in de familie waarover de ooms en de tantes nog konden vertellen.

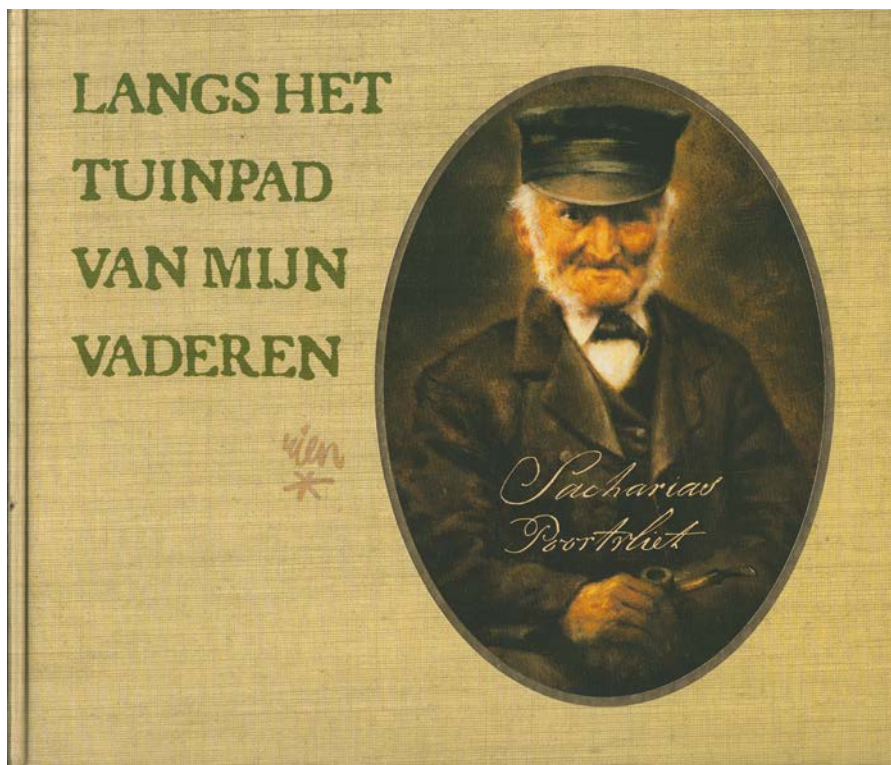
Gelukkig kreeg Rien Poortvliet de stamboom van de familie in handen. Met behulp van oude documenten en schilderijen reconstrueerde Rien Poortvliet het dagelijks leven in zijn familie tot rond 1600 met als leidraad de stamboom. Hij stelde zich vragen bij zijn tekeningen, zelfs over de klompen: "Hoe lang deed een landarbeider met zijn klompen?" "Vier à vijf weken, dan waren ze op!". Cornelis Poortvliet (1787-1855), de vader van Zacharias, had de Franse bezetting nog meegemaakt toen hij van dagloner 'journalier' werd. Zijn vader Zacharias Poortvliet (1738-1807) werd in Dirksland geboren en zijn grootvader Cornelis Symonszoon Poortvliet (1709-1772) woonde ook in Dirksland.

Vervolgens kwam Rien Poortvliet via de stamboom te weten dat de volgende generatie Simon Janszoon Poortvliet

Afbeelding 1.

in Colijnsplaat (Noord-Beveland) geboren was in 1684. Die trouwde in 1704 met Pieterella van den Berge. In 1709 vluchtte hij weg met Adriaentie Bixse, de hoogzwangere vrouw van Frans De Neve, de man die samen met hem als dagloner op een hoeve werkte. Het vluchtende koppel had ook de huisraad van Frans De Neve meegenomen. Frans De Neve diende klacht in en Simon Poortvliet kwam in de gevangenis van Middelburg terecht. In 1714 dook hij op in Dirksland, waar hij Adriana Fanius van Es huwde. Was het te warm geworden in Zeeland en was hij zo terechtgekomen op Flakkee? Ook daar had hij het niet breed. Zijn vader Jan Janszoon Poortvliet (1650-1724) was waarschijnlijk ook dagloner in Colijnsplaat. De vorige generatie Jan Corneliszoon Poortvliet (1606-1650) leefde in dezelfde tijd als Rembrandt, maar kwam niet in het nieuws. Hij moest niet wegens wangedrag voor de kerkraad verschijnen zoals zijn vader Cornelis Adriaan Poortvliet (+1649), een dorstige man, die voor de kerkraad moest verschijnen en verboden werd om deel te nemen aan de Avondmaalviering. Hij was waarschijnlijk voor de inpolderingen naar Colijnsplaat gekomen en ter plaatse gebleven. Hij werd op 20 augustus 1649 in Colijnsplaat begraven. Was zijn vader Adriaan Poortvliet (°1560) uit Poortvliet op het eiland Tholen (Zeeland) afkomstig? Gaf

Afbeelding 2.

dit dorp zijn naam aan de familie? Het boek is schitterend in al zijn facetten! Geniet ervan.

3. De tresoor van Jacob Jansz. Poortvliet

In 1991 schreef Rien Poortvliet 'De tresoor van Jacob Jansz. Poortvliet'. Deze laatste behoorde tot de gegoede burgerij. Hij droeg een pofbroek met kullezak, lederen schoenen en een wambuis, die met nestels aan zijn broek werd vastgemaakt. Vrouwen droegen met sneeuwweer een huik, een mantel van fijn laken, die van het hoofd afhing. Het verhaal speelde zich af in 1566, in de Kleine IJstijd, toen Brueghel zijn wintertaferelen schilderde. Op 24 december 1566 moest Jacob Jansz. Poortvliet bewijzen dat de tresoor zijn bezit was. Een tresoor was een vrij kleine kast op hoge poten, die tegelijkertijd de hoekstijlen van het meubel vormden. Het deurtje, de voor- en zijpanelen voerde men uit in gotische stijl. De tresoor, later dressoir, was een pronkmeubel van de beter gesitueerden⁽²⁾.

4. De medewerking van de Streekdrachtencommissie van het IVV

Rien Poortvliet deed in 1986 een beroep op Dr. Henri Vannoppen om de kledij in Zeeland tussen 1610 en 1800 te reconstrueren voor zijn boek 'Langs het tuinpad van mijn vaderen'. Hij had vooral moeilijkheden om zijn voorvaderen uit te beelden in de volkskledij van de 16de, 17de eeuw in Zeeland.

Dr. Henri Vannoppen stelde voor om de mannen zoals Jan Cornelis Poortvliet voor te stellen met de pofbroek – denk aan onze Zwarte Pietbroeken – en de grote hoed. De vrouwen, o.a. zijn moeder, de vrouw van Cornelis Adriaan Poortvliet, droegen de jak, de witte voorschoot en de witte muts met bol en voorstuk maar zonder vleugels. De pofbroek was de mode in de tijd van Willem van Oranje en van de Spaanse koning Filips II. De witte muts, die nog niet vleugelde, vonden we bij Brueghel terug en ontstond uit het witte hoofddoek.

Rien Poortvliet was tevreden met de bezorgde documentatie en bedankte met een briefje uit Soest:

Jan '86.

Zeer Geachte Heer Vannoppen,

Wat heeft u mij schitterend verwend! Wat aardig van U zo Uw best te doen. Ik ben U buitengewoon erkentelijk. Natuurlijk hou ik U - bij leven en welzijn - op de hoogte, sterker, Uw naam heb ik reeds genoteerd bij degenen die het boek moeten krijgen. Helaas zal dat nog wel een jaartje duren. Met nogmaals veel dank en hoge achting,

Rien

5. De presentatie van het boek 'Langs het tuinpad van mijn vaderen' in 1987

Op 21 april 1987 werd het boek 'Langs het tuinpad van mijn vaderen' voorgesteld in Dirksland op het eiland Goeree-Overflakkee in de provincie Zuid-Holland. Dr. Henri Vannoppen en zijn echtgenote Greta Schroven waren uitgenodigd op de presentatie. Om 14u kwamen de genodigden samen in de Hervormde kerk van Dirksland. Rien Poortvliet verklaarde waarom hij een presentatie in Dirksland wou: " Omdat mijn vaderen hier geleefd, gewoond en gewerkt hebben, is de presentatie in Dirksland en om praktische redenen is gekozen voor de kerk". De grootste geloofsgemeenschap van Dirksland is de Gereformeerde Gemeente gevolgd door de Hervormde Gemeente. Om 16u kwam Prins Bernhard, de echtgenoot van Koningin - toen Prinses - Juliana, aan in Dirksland. Rien Poortvliet overhandigde het eerste boek aan de Prins. Vervolgens was er een receptie in het verenigingsgebouw 'Onder de Wiek' te Dirksland. En ook Dr. Henri Vannoppen ging met een exemplaar naar huis zoals Rien Poortvliet het beloofd had. Het wordt met zorg en waardering bewaard.

Noten

- (1) R.OLIVIER. Rien Poortvliet en zijn museum - in De wereld van Rien Poortvliet. Kampen, 2002, p. 141-144.
- (2) R.OLIVIER. Passie voor het verleden - in De wereld van Rien Poortvliet. Kampen, 2002, p. 99-111.

Illustraties

1. Rien Poortvliet
2. Kaft van het boek 'Langs het tuinpad van mijn vaderen' van Rien Poortvliet

Bezoek aan het klompenmuseum van Veerle-Laakdal op dinsdag 7 augustus 2018

Dr. Henri Vannoppen

Vorst was in de 19de en 20ste eeuw het Mekka van de klompen, de klompenmakersgemeente van de provincie Antwerpen met 350 klompenmakers in de gloriejaren. In 1988 werd het Klompenmuseum opgericht. Het ligt nu langsheen de weg van Averbode naar Herselt achter de abdij van Averbode bij het Merodebos. Adres: Hoeve Den Eik, 3, 2431 Laakdal. We zitten daar, waar 3 provincies samenkomen: Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant. Naast het Klompenmuseum is er een bos, waarin een Klompenbelevingspad is uitgestippeld. Kinderen en volwassenen kunnen klompen aantrekken en gaan op pad langs een hindernissenparcours.

We brachten met 16 deelnemers een geleid bezoek aan het Klompenmuseum Den Eik in Veerle-Laakdal met een ambachtelijke en een gemechaniseerde klompenmakerij en met een presentatie door een klompenmaker.

1. De geschiedenis van de klomp

Eerst kregen we de geschiedenis van de klomp: het ontstaan en de evolutie. Houten zolen met een lederen of stoffen band of een stel riemen (wreefband) of bevestiging tussen de tenen vinden we reeds vroeg terug in de geschiedenis. Het was een sandaal met een houten zool. Hieruit kwam de patijn of trip voort. Van trip komt het werkwoord trippelen. Een patijn heeft een houten zool met twee of drie poten aan de onderzijde en een wreefband. De pootjes stonden niet gelijk met de voor- en achterkant van de zool, maar dicht bij elkaar. Op het schilderij 'Het echtpaar Arnolfini' van Jan Van Eyck vinden we een paar trippen. In het archeologisch museum Walraversijde in Raversijde vinden we ze ook. In 's Hertogenbosch vermeldde men in 1399 'platijnmakers'. In de randgebieden van de klomp vinden we klompen met pootjes. Het is een mengvorm tussen de patijn en de gewone volle klomp. In het Erfgoedhuis Kortenberg heeft men een dergelijk exemplaar uit Frankrijk.

In Groningen vermeldde men in 1425 'hoelbloeckmakers', producenten van holle blokken. In Midden-Brabant is een klomp een blok en een klompenmaker een blokmaker. Een klomp is een uitgeholde blok hout. Het drieluik 'Calvarieberg', geschilderd in 1476 door Derick Baegert voor de Prosteikirche te Dortmund geeft houten klompen met pootjes. Pieter Brueghel de Oude gaf op het schilderij 'Kinderspelen' slechts één kind met klompen en een volwaard. Voor de rest vinden we geen klompen bij Brueghel. In de 18de eeuw in de 'Encyclopedie', het symbool van de Verlichting, geeft men alle werktuigen terug onder de prent 'Manière de faire les sabots'.

In Frankrijk en Wallonië maakte men klompen in het bos. Heel wat Franse deserteurs onder Napoleon werkten als klompenmaker in de Waalse bossen. De Waalse vrouwenklompen kwamen meestal van Cerfontaine. In 1819 was de provincie Oost-Vlaanderen het centrum van de klompenmakerij, vooral dan het Waasland.

2. Bomen kappen

Het vellen of kappen van de bomen gebeurde van oktober tot begin maart. Voor klompen gebruikt men in Veerle-Laakdal wilg en canada. Wilg houdt het water tegen. Het is betere kwaliteit en de wilgen klompen zijn duurder. Canada of Canadese populier was van mindere kwaliteit. Canada was wel hard materiaal. Er kwam geen houtworm in. Notelaar was hard en men deed er zijn gerei op stuk. Els was vochtbestendig. In Wallonië gebruikte men beuk en berk. Bij het kappen gebruikte men de spie, de ketting en het kapbijl. Onze gids legde uit hoe men de boom in de juiste richting kon doen vallen. Met de mallejan of boomezel - in Midden-Brabant 'den euts' - werd de boom vanuit het bos naar de klompenmakerij gebracht.

3. Manueel klompen maken

Klompen maken was winterwerk voor heel wat landbouwers.

De boom in rollen zagen was het eerste werk. Dit werd uitgevoerd door 2 mannen met een afkortzaag op een zaagpaard. De gids vertelde dat de grootste diameter van de boom gebruikt werd voor mannenklompen, de kleinere diameter voor vrouwenklompen en kleinste voor kinderklompen.

Het klieven moest zorgvuldig gebeuren zodat er zo weinig mogelijk hout verloren ging. Dit gebeurde op een kliefblok, in Midden-Brabant 'een kapblok'. Men gebruikte een kliefbeitel, eigenlijk een stalen spie of kliefmessen en een grote houten hamer, in Midden-Brabant een 'kliefhamer'. In Erps-Kwerps kwam die kliefhamer nog voor in het spotticht op het gehucht Balkestraat:

Balkestraats ras

Vlooien met mas

Luizen met de hoop

Ge krijgt ze met een kliefhamer nog niet dood.

En men kende in Balkestraat de kliefhamer want 'de Witten Blok' (Lambert Servranckx) was er klompenmaker.

Na het klieven volgde het verbijlen en verkappen. Dit gebeurde op een kapblok. Dit was een stronk of aarsgat - in Midden-Brabant een 'esgat' - met 3 ingewerkte poten. Men gebruikte de klompenmakersbijl en de dissel, in Midden-Brabant 'de destel'.

Afbeelding 1.

Afbeelding 2.

Vervolgens legde de gids ons het grofsnijden uit. Het grofmes of krammes zat vast aan het snijpaard. Men had ook een krammes voor de hiel met een halve cirkel. De blokmaker moest ook vertrekken van de idee dat de linker en rechter klomp elkaars spiegelbeeld moesten zijn. Een kloefkapper mocht alleen maar het buitenwerk doen, niet het fijnwerk. Later werd kloefkapper een scheldwoord.

In de klompenmakershut stond de heulbank. Dat was een boom op 4 poten, meestal uit fruit hout (appel en peer). Hier werden de primitieve klompen ingespannen en vastgezet met een 'vessemspie'. Men gebruikte heel wat instrumenten bij het fijnsnijden:

- de 'guts' of dopbeitel, in Midden-Brabant de 'goeze'
- de 'voorloper' of egger of lepelboor, in Midden-Brabant de 'voorganger'
- de 'schrooiegger', in Midden-Brabant de 'schroeiboor' om een zo groot mogelijke opening te maken
- het 'bodemes', in Midden-Brabant het 'zoolmes'
- het 'teenmes'
- het 'vessemes' of 'hielmes'
- de 'opdraaier' om de bovenkant van de klomp langs de binnenkant af te werken

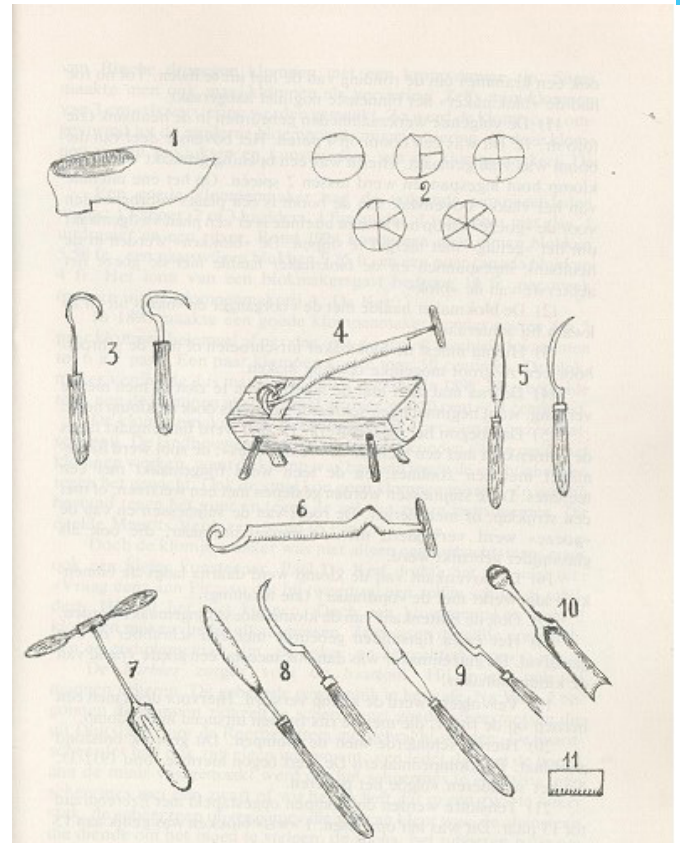
De klomp moest langs de binnenkant fijn afgewerkt zijn. Dat was minder sletig voor de kousen. De blokmaker moest ook op tijd zijn maatstok gebruiken. Elke klompenmaker had zijn speciale neus. De neus van de klomp kon ook als wapen dienst doen bij kermisgevechten voor een lief.

Vervolgens gebeurde het schrabben op een schraappaard. Dit gebeurde met glasscherven of een 'schrabber' of afgedankte scheermessen.

De klompenmaker werkte liefst met vers en nat hout. Dat kon men gemakkelijker bewerken. De klompen moesten dan ook een tijd drogen. In Frankrijk en Wallonië werden de klompen gerookt.

Het versieren van de klompen was werk voor de vrouwen en de kinderen. Het inritsen gebeurde met een rits. Men kon ook de klompen zwart schilderen of vernissen. Vrouwenklompen waren dikwijls zwart geschilderd. Men sprak dan in Midden-Brabant over 'Walinnettes' of 'Franse Blokken'. Ze waren uit beuk en kwamen uit Wallonië. Vooral zondagse en bruidsklompen werden versierd.

Wetten en slijpen van gerief deed de klompenmaker zelf. In 8 uur kon een klompenmaker in Veerle manueel 4 à 6 paar klompen maken, in Midden-Brabant gaf men 4 à 5 paar.

Afbeelding 3.

Afbeelding 4.

4. Machinaal klompen maken

In 1904 ontstond de eerste gemechaniseerde klompenmakerij in België. In 1910 waren er 2. Men gebruikte hiervoor kopieer- en boormachines. Ook de kettingzaag en lintzaag waren in de 'mekanieke' klompenmakerij aanwezig.

In 1926 kreeg Vorst elektriciteit. Alfons Moldenaers klompenmaker en burgemeester van Vorst van 1950 tot 1959 kocht in 1926 machines in Parijs. Het werd de 1ste mechanische klompenmakersfabriek in de streek. Men maakte 500 paar klompen per dag (8u). De fabriek telde 35 personeelsleden. Ze verkochten klompen in Limburg, Brabant, Antwerpen. Zoon blokmaker Sam Moldenaers zette de zaak verder. In W.O.II had men een vergunning nodig als klompenmaker. Men moest lid zijn van de Corporatie. De verkoopcijfers waren hoog in W.O.II omdat men geen rubber en leder vastkreeg, dus geen rubberen laarzen en lederen schoenen. Men moest wel klompen leveren aan Winterhulp. De goede klompen in W.O.II waren voor de zwarte markt, de minst goede voor de verplichte levering aan de bezetter. Het bedrijf Moldenaers maakte later ook de klompen voor de Gilles van Binche. Sam Moldenaers deed ook de ambachtenmarkten met 'Ambachten nu'. In het Klompenmuseum vinden we twee machines uit 1928, die nog altijd in functie zijn.

Jozef Servranckx ('Jef van de Witten Blok') had machines als klompenmaker in de Balkenstraat onder Erps-Kwerps, terwijl zijn vader Lambert Servranckx ('de Witten blok') manueel klompen maakte.

Marcel Verreydt in Grobbendonk voerde de automatisatie van de boormachines in. Maria Rütten contacteerde hem voor het boek 'Van hoed tot ondergoed'.

5. Klompenmaten

De maat werd genomen langs de binnenzijde van de klomp en in cm uitgedrukt. Men had 4 maten:

- halfwerk: 14-19 cm in Vorst, 13-18 cm in Midden-Brabant
- drieling :20-23 cm in Vorst, 19-24 cm in Midden-Brabant
- andermans: 24-26 cm in Vorst, 24,5-26,5 cm in Midden-Brabant
- mans: 27-31/32 cm in Vorst, 27-32 cm in Midden-Brabant.

6. De verkoop van klompen

De twee klompen werden met een ijzerdraad als een paar vastgemaakt.

Een resem of rist of 'wis' waren 13 paar klompen met een twijg of met ijzeren draad opgewist. De klompen werden aan de winkels per wis verkocht. De uitdrukking dertien in een dozijn komt omdat de klompenmaker 1 paar klompen gratis gaf op een wis van 13. Soms was er een paar klompen bij dat gesneuveld was en dat werd daarmee opgelost.

7. De dragers van klompen

Het veiligheidsgevoel was belangrijk bij klompendragers. Smeden, fabrieksarbeiders en veekooplui droegen klompen. Men had hoge en lage klompen. Lage klompen hadden een lederen wreefband: rundsleder voor volwassenen, varkensleder voor kinderen. Diestse klompen hadden een klein scheel of bovenste gedeelte.

Landbouwers droegen klompen tot na 1950. Dan kwam de concurrentie van rubberen laarzen. Lederen schoenen werden populair. Klompen waren ook niet zo handig voor landbouwers, die met de tractor reden.

Beenhouders droegen fijnere klompen. Vissers droegen laarsklompen.

Smokkelaars en soms ook stropers droegen smokkelklompen. Smokkelklompen waren klompen die door kleine smokkelaars in de Belgisch-Nederlandse grensstreek gebruikt werden om de douaniers om de tuin te leiden. Aan de onderzijde waren de zool en de hak verwisseld, zodat de opsporingsambtenaren het spoor van de smokkelaars in de verkeerde richting volgden.

Schoolkinderen droegen klompen. Men had een

Afbeelding 5.

Afbeelding 6

klompenbank in de klas. Soms moest men ook als straf in de blokken zitten. Wekelijks werden de klompen gewassen tegen zondag. Soms waren er klompen met zoolbescherming, gewoonlijk leder. Deze schoven niet. Dus niet ideaal voor de schoolkinderen, die met hun klompen wensten te 'schoverdijsen' of te schaatsen.

Er waren ook militaire klompen. Soldaten van Napoleon hadden klompen met recht afgesneden hielen. Zo kon men deserteurs herkennen. Zo kon men ook de diefstal van militair schoeisel tegengaan.

Naast de klompen waren er de klompschoenen: galoches, clogs in Engeland. Het was een houten zool met een volledig lederen bovenconstructie.

8. Feestelijke klompen

Na W.O.II waren souvenirklompen populair voor Engelse en Amerikaanse soldaten. 'Blokse' (De Coster) in Evere zorgde hiervoor als blokmaker. Er kwamen ook miniatuurklompen voor suikerbonen. Bij huwelijken van leden van volksdansgroep De Hollen Blok te Erps-Kwerps werd een paar klompen aangeboden aan het bruidspaar bij het verlaten van de kerk. Pie Blok, de klompenmaker, is de reus van Erps-Kwerps. Een Hanske Knap of Haaske Knap was het instrument dat gemaakt werd uit een versleten klomp. Dit instrument begeleidde de bedelzangers, die het 'Hanske Knaplied' zongen bij verloren maandag in de Antwerpse Polders. In Duitsland heeft men nog steeds de klompenbals in het gebied aan de Neder-Rijn. Men kan van een goede klomp ook een muziekinstrument maken: de klompviool.

Na de rondleiding en de presentatie kon men een drankje nemen in de Brasserie Het Moment van de Abdij van Averbode.

Voor bezoeken aan het Klompenmuseum Den Eik in Laakdal:

Contacteer 013/66.26.55. Email: info@klompenmuseum.be

Website: <http://www.klompenmakersmuseum.be>

Literatuur

H.VANNOPPEN. De klompenmakerij in Erps-Kwerps, Eigen Schoon en De Brabander, 1972, p. 344-361.

H.VANNOPPEN. 50 oude ambachten uit het landelijke Brabant. Erps-Kwerps, 1979, p. 121-125

L.PEETERS. Klompen maken. Tessenderlo, 1984.

M.RÜTTEN. Klompen en ander houten schoeisel - in Van hoed tot ondergoed. Leuven, 2010, p.17-41

L.VERACHTERT. Klompen en klonen, blokken en hollen. Klompenambacht in de Kempen. Antwerpen, 2010. Erfgoedgids.

Illustraties

1. Klompen en klompengerei in het Klompenmuseum van Veerle-Laakdal (Foto Roger Mollie, 2018)
2. De klompenmaker aan de snijbank in het Klompenmuseum van Veerle-Laakdal (Foto Roger Mollie, 2018)
3. Het materiaal van de klompenmaker in Midden-Brabant: 1. De klomp met de kap, de zool, de klamp en de hiel of de 'vessem' 2. De verdelingen 3. De hielmessen 4. Het snijpaard met het krommes 5. De opdraaiers 6. Het krammes voor de hiel met de halve cirkel 7. De voorganger 8. Het teenmes 9. Het zoolmes 10. De 'goeze' 11. De schrabber (Tekening Felix Stroobants)
4. Sam Moldenaers in zijn mechanische klompenmakerij te Vorst in het Klompenmuseum van Veerle-Laakdal (Foto Roger Mollie, 2018)
5. Verkoop van een wis klompen per fiets in het Klompenmuseum van Veerle-Laakdal (Foto Roger Mollie, 2018)
6. Lage handbeschilderde kinderklompen uit Erps-Kwerps in het Klompenmuseum van Veerle-Laakdal (Foto Roger Mollie, 2018)

STREEKDRACHTENCOMMISSIE - SD

Leden: Henri Vannoppen (voorzitter), Etienne Vankeirsbilck, Maria Rütten, ...

Contact: wgSD@instituutvlaamsevolkskunst.be

Activiteiten: bezoek tentoonstellingen, voordrachten, publicaties

Vergaderingen: niet op regelmatige tijdstippen

COMMUNICATIE

Wegwijs op de IVV webstek - deel 1

Onze webstek telt inmiddels ruim 420 pagina's. De pagina's zijn onderverdeeld in verschillende rubrieken. Ik neem julle graag mee doorheen deze rubrieken. In dit eerste deel kijken we naar enkele basisopties.

1. Missie

Laat ons beginnen bij het begin. Wie zijn we? Wat doen we? Op de startpagina vind je helemaal bovenaan een tabje met de tekst 'Onze Missie'. Klik op de tab en de missietekst verschijnt.

2. Zoeken

Op zoek naar iets specifiek? Vul een zoekterm in en klik op zoeken. Proberen maar!

3. Contacteer ons

Dit is de meest eenvoudige manier om ons een bericht te sturen: Klik op 'Contacteer ons', vul de velden in en klik op de knop 'Bericht versturen'.

4. Secretariaat

Ben je op zoek naar andere manieren om ons te contacteren? Ga naar de rubriek 'Secretariaat' voor alle contactgegevens, bankrekeningnummer, enz...

Neem alvast een kijkje en ... volgende keer meer!

Stefaan Haesen

WERKGROEP COMMUNICATIE - CM

Leden: Stefaan Haesen (voorzitter) en Johan Lambrechts

Contact: wgCM@instituutvlaamsevolkskunst.be

Activiteiten: tijdschrift Volkskunst, huisstijl, folders, affiches, opmaak publicaties, webstek, webwinkel

Vergaderingen: driemaandelijks

ARCHIVEREN

VIVO Dansweek in Westende 22-29 Oogst 1937

VIVO stond voor het 'Vlaamsch Instituut voor Volksdans en Volksmuziek'. VIVO werd opgericht in 1935. 'De Speelman' was het tijdschrift van VIVO. Het verscheen viermaal per jaar van 1936 tot 1944. Het had als doelstelling 'het ijveren voor het weder-aanpassen van volksdansen, volksliederen, huismuziek en lekespelen aan het huidige gemeenschapsleven in Vlaanderen door alle middelen die zich hiertoe lenen'. In de 30 nummers kwamen vooral volgende onderwerpen aan bod: studie en praktijk van volksdansen en feestcultuur, huismuziek, volkstoneel (lekenspel), volkslied, poppenspel en vendelzwaaien.

In het archief van IVV, collectie Liza Bonnyns, bevinden zich een aantal nummers van 'De Speelman'. We verplaatsen ons 81 jaar terug in augustus 1937 voor een volksdansweek in Westende, bekeken door de ogen van Genia Van Dingenen. Een volle week uittrekken voor volksdansen, we kunnen het ons nog moeilijk voorstellen. Laten we op de schrijfstijl en de sfeer waarin zo'n gebeuren plaatsvond!

Zondag 22 oogst

Met een stevige bries op kop worstel ik vooruit per fiets van Diksmuide zeewaarts. Wat zal de VIVO-dansweek worden? Hoeveel deelnemers? Welke geest? Zal de lesgever uit Amsterdam meevallen? Deze en nog meer vragen doen me nog wat harder doortrappen om maar zo gauw mogelijk "Herwig's" poort binnen te vliegen, bij vader Nico aan te melden en in 't dagverblijf poolshoogte te nemen. Allen bekende gezichten van vroegere weekenden. We zijn er weldra met een 15-tal mensen. Fred Engelen verklaart plechtig de tweede cursusweek van VIVO voor geopend.

Maandag 23 oogst

De moedigsten turnen op 7 uur op 't strand onder degelijke leiding, en komen na een fris zeebad, de luilakken en koudkleumen beschamen: alleen mocht er wat meer vaart zitten in hun "ochtendlijke esbatterementen", dan zou de eerste les van Morrisdansen niet met een uur vertraging moeten beginnen. De lesgever Jan Brinkman ontpopt zich als een wonder van geduld: ontelbare malen wordt de pas herbegonnen, maar na een poos zijn alle dansers voor het zakdoekjeszwaaien gewonnen en wordt er geoefend dat het een plezier is om te zien.

Het groot aantal late zomertrekkers in de jeugdherberg maakt het geven van een ernstige danscursus in het dagverblijf onmogelijk. De heren burgemeester en secretaris van de gemeente Westende danken we namens VIVO nogmaals hartelijk voor de bereidwilligheid waarmee ze voor ons de ganse week de turnzaal in bruikleen afstonden. Tweede lesuur: we leren een piekfijne dans van het eiland Man: 'Eilandsvreugde'.

Het namiddaguur gaat op het strand door: jeugd- en volksdansen onder leiding van Fred (Engelen). Enkele Hollandse, als de 'Almelose' en 'Boerenbruiloft' worden herhaald en verder aangeleerd, terwijl Jan ons een dolplezierige 'Stoppolka' uit zijn mouw schudt. De dansleider is nu ook al speelman geworden. Een hele boel badgasten staan met luidruchtige belangstelling onze sierlijke bokkesprongen na te kijken. Na vijf uur dansen zijn we niet bepaald fris meer te been. Het heilig vuur moet ons allen te pakken hebben, want gans de avond wordt er nog samen met andere trekkers in het dagverblijf gedanst ... tot vader ons onverbiddelijk naar bed jaagt.

Dinsdag 24 oogst

We nemen ons nieuw lokaal in gebruik: een beetje ongezeellig, maar een uitstekende dansvloer. Een paar nieuwelingen maken een begin van voren af aan noodzakelijk: 't kan echter geen kwaad, want 't duurt wel vier dagen eer de professor ons ver genoeg in 't Morrissen gevorderd acht om eindelijk een tweede zakdoekjesdans te leren.

Voor de contradansen worden we gescheiden in gevorderden en beginnelingen. De eersten dansen buiten voor de Jeugdherberg, nu we met een volledig groepje zijn dat onmiddellijk, na verklaring, de dansen kan uitvoeren. Elk danst zo sierlijk mogelijk en na een paar keren gaat het zonder haperen. We leren zowat zes contradansen aan o.a. 'Square eight', 'Rufty-tufty', 'Picking up sticks'. Alle zijn dol op de 'Newcastle', die bij elke gelegenheid ingezet wordt.

Onder leiding van Fred Engelen oefenen de beginnelingen in de school.

Middag. We krijgen onze eerste les in zwaarddansen. Op sterke kadans gaat het in 't rond; steeds hetzelfde wijsje, dezelfde pas, en al gaat het nog verre van perfect, toch raken we aan 't einde: de "chef" steekt triomfantelijk de ster, die we met de zwaarden gemaakt hebben, boven de hoofden uit, en fier als pauwen wij er achter aan.

We hebben vandaag kampvuur voor de jeugdherberg.

Na een inleidend woord van Fred, een driemaal hip-hip-hoera voor de herbergvader en voor de heer secretaris van de gemeente, die aanwezig is. Al de trekkers zitten rond het vuur geschaard. 'n Sterke groep: trekkersliederen en meer stemmige liedjes worden gezamenlijk gezongen bij viool- en fluitspel en de VIVO-cursisten zetten hun beste beentje voor; en werkelijk het resultaat van twee dagen oefening is schitterend.

Worden o.a. gedanst: 'Newcastle' (natuurlijk!), 'Malpertuus', 'Rozelaar' en een zeer stemmige 'So Grün', in een wijde kring rond het vuur. Het is een mooie avond geworden.

Woensdag 25 oogst

De groep is vandaag met vier eenheden aangegroeid, we zijn nu met 20. De ganse VIVO-groep begint nu op een kreupelenhospitaal te lijken: knikkende knieën, stijve spieren, stukgedanste voeten: er is niet één die niet ergens gekneusd is. Alle respect evenwel voor de lesgevers. Zij doorstaan schitterend de vuurproef, en zij hebben het wel het ergst te verduren. De moraal en de geest bij de cursisten is echter tip-top!

De komische noot van 't geval brengt het opstaan. Telkens een slachtoffer zich 's morgens uit bed waagt en met volle gewicht op eigen benen terecht komt, zakt het met een kort gekreun weer in mekaar.

De cursus wordt vandaag enigszins in de war gestuurd door ... de film! We morissen buiten voor de camera der Vlaamse Jeugherbergcentrale. 's Namiddags vluchten we weer naar ons turnlokaal waar we rustig met de zwaarden kunnen kletteren en waar 'n paar cursisten zelf reeds als lesgever optreden.

Donderdag 26 oogst

Een Hollands meisje vindt het onbegrijpelijk dat mensen van alle standen en overtuiging in één groepsverband als VIVO samen aan volkskunst kunnen doen. We zijn al over de helft; wat vliegt de mooie tijd! De cursisten komen er fysisch al beter voor.

Jan leert ons een pijpendans waarbij van de dansers veel uithoudingsvermogen en handigheid (voetigheid zou hier beter passen) gevergd wordt om over twee kruisgewijs liggende zwaarden of stokken te dansen zonder ze te raken. Na 'Erwten plukken', die de beginners in de contradans leerden, gaan we nu samen 'Boonen poten' een stokjesdans. Het regelmatige tikken van de eikenhouten stokjes tegen mekaar geeft een eigenaardig ritmisch karakter aan deze dansen. Een tweede morris-stokjesdans eist scherpe oplettendheid van de dansers.

De prestaties van de gevorderden in de contradans zijn merkwaardig: elke dag vier, vijf nieuwe. We zijn een homogeen groepje en goed op elkaar aangewezen.

In de namiddag: gewone lesuren, zwaarddans, figuurdansen (schoenmakersdans), aanleren door cursisten ('Bekedorfer', 'Hakketoone', 'Mie Katoen').

De avond wordt een echt gemeenschapsfeest. Jan slaagt erin haast alle trekkers in een heel eenvoudig dansje mee te sleuren en daarna stijgt de atmosfeer tot uitbundigheid in 'Joepie, Joepie is gekomen', een gezelschapsspel, waar eerst de jongens mekaars meisje gaan wegkapen, daarna omgekeerd. Een echt lolliq spel; het wijsje werkt zo aanstekelijk, dat iedereen zingt, in de handen klapt of met de voeten de maat aangeeft. Het hele dagverblijf leeft mee en men weet van geen ophouden. En later op de slaapzaal gaat 't spelletje voort: met een kleine variatie zingt een Antwerps meisje: Joepie, Joepie is gekomen, heeft m'n deken weggehaald, maar ik zal er niet om treuren, gauw een ander weggehaald ...

Als een obsessie hangt het wijsje in de lucht en telkens komt het uit een andere hoek weer opzetten.

Vrijdag 27 oogst

We leren vandaag een nieuwe zakdoekjesdans, die al heel wat bedrevenheid vereist: de beste dansers krijgen hem toch in de benen. Met de professor is het erg gesteld: z'n stem vertoont sterke neiging tot "fading".

In de cursus voor contradansen nemen we nog enkele dansen uit de bundel van Mevr. Van der Ven door: 'De vrolijke melkmeisjes', 'Daphne', 'Ogentroost', 'Zo is er maar eentje': Jan wil beslist dat we het hele boek uitkrijgen. Als toemaatje leert hij nog de 'Annen-polka', op muziek van Strauss. Intussen zijn de beginners

Afbeelding 1: Jan Brinckman en Fred Engelen als dansleiders tijdens de volksdansweek in augustus 1937

ook al goed op dreef met de Engelse passen en figuren: ze dansen 'De grote ronde', 'Papieren wereld', 'Erwten plukken', 'Duivelspaard'.

Er wordt voor morgen als besluit van de VIVO-week een kampvuur voorzien aan zee. Een groot bord "Feestelijkheden" kondigt het aan de badgasten aan. We gaan 's namiddags het terrein even proberen: de 'Vrolijke pijper' wordt gedanst, het 'Vuurrood rokje', de eeuwige 'Newcastle'; het gaat er buitengewoon goed.

Zaterdag 28 oogst

De dag staat in het teken van het kampvuur van vanavond. VIVO zal tonen wat er zoal met een week ernstige studie kan bereikt worden als de cursisten maar enthousiaste dansers zijn.

We krijgen een theoretische les (de eerste en enige van de week, want de cursus was vooral bedoeld als praktisch onderricht) over ontstaan en betekenis van zwaard- en Morrisdansen. Daarna wordt een keuze gedaan uit de aangeleerde stof om een homogeen programma samen te stellen. Er werden om en bij de 40 dansen aangeleerd ... en vader Nico geeft slechts nachtpermissie tot 23 uur. We moeten dus schiften.

Verder in de dag wordt er druk gewerkt om tot een perfecte uitvoering te komen. En 't wordt een heuglijke avond!

In stoet trekken we zeewaarts. Dra laaien de vlammen hoog op. In dichte groep zitten de vele trekkers er rond geschaard, verder in de kring tegen de duinhelling: inwoners van Westende en badgasten. Er is geweldig veel belangstelling. Vlot volgen liederen en dansen mekaar op. Het is verbazend hoe ver cursisten het op die enkele dagen tijd gebracht hebben: alle graden van moeilijkheden komen er door: van het eenvoudigste kinderdansje ('Vuurrood rokje', 'Schoenmakersdans') langs de meer ingewikkelde figurendans ('Bekedorfer') naar de eenvoudige contradansen ('Erwten plukken') tot de moeilijke contra's ('Newcastle') en de Morrisdansen, alles grondig gekend en de afwerking, voor zover dat in een week mogelijk is, mag ook buitengewoon heten. De 'Eilandvreugd' moet gebisseerd worden, tot meer jolijt van de uitvoerders die er zelf het meeste plezier in hebben. In een razend tempo speelt Jan de 'Pijpendans': het doet spookachtig aan al die mensen over en rond die gekruiste zwaarden te zien springen: het lijkt een bezweringsdans. Ook de zwaarddansers brengen het er knap vanaf en zegevierend rijst de ster tegen de roodverlichte hemel op. Een doluitgelaten 'Stoppolka' wordt een tweede maal geëist. We krijgen nog een paar solo Morrisdansen door Fred en Jan, de laatste in uniform: hagelblank kostuum, rode kniestukken en koperen belletjes, heel mooi. Als stemmingsdansen worden 'Malpertuus' en 'So Grün' uitgevoerd. Er heerste diepe stilte; komen de toeschouwers onder de indruk? Tussen de dansen in wordt uit G.G.G. gezongen, onder leiding van Rik van den Abeele. Na 'So Grün' klinkt nog een innig 'Vaarwel en goede nacht' en praktisch is de VIVO-cursus gesloten.

Zondag 29 oogst - dag van scheiden

In de gauwte worden 'Drosselnest' en een Ierse dans aangeleerd.

Te halftien vergaderen al de cursisten in het dagverblijf waar de officiële sluitingsspeech door Fred wordt gehouden ... Afrekenen ... pakken maken. Voorboden van het naderend einde ...

De cursisten kunnen hun geestdrift aan anderen meedelen, de aangeleerde dansen uitdiepen en afwerken en ook verder aanleren aan de minder begenadigden die deze onvergetelijke dagen niet konden meemaken.

Ik denk aan Jan en Fred, de beide lesgevers die zich werkelijk opgeofferd hebben ... en ik verlang weer naar de volgende VIVO cursus.

Genia Van Dingenen

De Speelman, zomer- en herfstnummer 1937 pp. 13-20.

WERKGROEP ARCHIVEREN - AR

Leden: Stefaan Haesen (voorzitter), Johan Lambrechts, Hugo Bulterijst, Gert Laekeman en Lisette Luyckx

Contact: wgAR@instituutvlaamsevolkskunst.be

Activiteiten: inventarisatie en beheer AiB, werving en opvolging

Vergaderingen: tweemaandelijks

INTERVIEW

Een blik op Vlaanderen

‘Acht jaar ben ik nu in België’. Aan het woord is Erdem Yilmaz, een jonge Turk. Zijn Nederlands is onberispelijk. Af en toe komt er nog wel eens een Engels woordje piepen. We hadden mekaar ontmoet op het Rendez-Vous voor volksdancers (ingericht door Danspunt op zaterdag 17 november 2018). Als jobstudent verzorgt hij voor Danspunt video- en fotoreportages. Hij studeerde aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten. We kennen deze school beter als het KASK.

We zijn nu een week later. Het is 10 uur, we zitten in de Kaminsky, in Leuven. Erdem verblijft in Leuven waar hij pedagogie studeert aan de KUL. Het is er nog rustig, nu nog de ideale plaats voor een gesprek. Bovendien een ideale plek om buitenlandse vrienden te ontvangen. Op een krijtbord zie ik een combinatie van traditionele Vlaamse gerechten en wereldkeuken. Witloof met hespenrolletjes en puree en gehaktbrood met warme krieen staan er naast pasta, burrito chili con carne, chicken falerezi met rijst en ... moussaka. Moussaka? Is dat geen Grieks gerecht? Heb ik de verkeerde plaats gekozen voor een afspraak met een Turkse jongen. Mijn angst is ongegrond. Dit gerecht vind je overal in de streek. In Turkije noemt het ‘musakka’. Ik krijg er zowaar een enthousiaste les in talen bij: een vergelijkende studie van Grieks en Turks en de andere Balkan landen.

Of Nederlands moeilijk was voor hem? “Het is zeker geen gemakkelijke taal om vloeiend in te worden, vooral met de strenge zinstructuur en de talrijke uitzonderingen. Maar met voldoende nieuwsgierigheid en de hulp van vrienden was niets onmogelijk”, antwoordt hij en zijn besluit is: “als je een taal goed wil leren, moet je elke kans benutten om ze te spreken”. Bijkomende moeilijkheden zijn voor hem onze dialecten. Die verscheidenheid bestaat niet in het Turks, is nieuw voor hem. Dit kan leiden tot misverstanden. Een plezierig voorbeeld van zo een conversatie had hij met een Gentenaar. “Hoe gaat het met hij?” was de vraag. Het duurde een tijdje vooraleer hij een van de belangrijkste regels van de Oost- of West-Vlaamse uitspraak begreep: ‘gij’ betekent hij, ‘hij’ betekent jij.

Afbeelding 1. Erdem, Johan en Cécile

Turkse koffie staat er niet op het menu. Je kent hem wel, die sterke zeer fijngemalen koffie die samen met suiker in een klein kopje geschonken wordt. Oppassen is voor ons de boodschap want het is niet de bedoeling dat ook het koffiedik opgedronken wordt.

Deze koffie brengt ons wel bij het onderwerp dat ik wou bespreken: het erfgoed, de gastronomie, de muziek, de dans. Het drinken van koffie speelt een belangrijke rol wanneer een jongen om de hand van een meisje komt vragen. De aanstaande bruid zet dan koffie terwijl haar vader en de toekomstige bruidegom met elkaar praten. In plaats van suiker doet ze zout in de koffie van de bruidegom om op die manier zijn reactie te testen. Als de jongen kwaad wordt, is hij kennelijk geen goede echtgenoot. Als hij het kopje leegdrinkt zonder ook maar iets te laten merken is het kennelijk een karaktervolle man. Het is een van de kleine rituelen die nog steeds door een breed scala van mensen wordt verricht, ongeacht hun sociaaleconomische status of politieke mening. Het symboliseert ook het geduld en de tolerantie die het paar in de loop van jaren tegen elkaars fouten moet tonen.

Een hele tijd geleden verbleef ik voor mijn werkgever anderhalf jaar in Bahrain, in het Midden Oosten. Dat was aanvankelijk een echte cultuurschok. Ik moest niet alleen rekening houden met godsdienst, plaatselijke gewoonten en politiek. Ook aan de Oosterse muziek en dans was het wennen. Het duurde een hele tijd vooraleer ik er bepaalde patronen in herkende en kon luisteren 'zonder nerveus' te worden. Was dat ook zo bij Erdem, wou ik weten? "Eigenlijk niet", is zijn antwoord. "Mijn ouders vonden muziek zeer belangrijk en er werd thuis veel naar klassieke en volksmuziek geluisterd. Ik had ook het geluk naar een privéschool te gaan waar men veel aandacht besteedde aan dansen, vooral internationaal, en klassieke muziek. De jongere generaties appreciëren dat niet genoeg, zij vinden dit ouderwets en niet cool. Jammer. Of men het nu leuk vindt of niet, we zijn de producten van onze volkscultuur". Dit benadrukt hij zeer affirmatief. Wat ik toen wel opmerkte was de belangrijke plaats die de families er gaven aan dansen. We waren uitgenodigd op een verjaardagsfeestje (één jaar) van een dochtertje van een van mijn collega's. Mannen zaten apart, vrouwen ook. Maar in beide kamers ging het er plezierig aan toe. Er werd gedanst. De TV uitzending 'Die Huis' van enkele weken terug herinnerde mij hieraan. Zuhail Demir was te gast en de interviewer toonde een filmfragment van een Koerdisch familiefeestje. Ook hier werden volksdansen gedaan.

Door zijn werk bij Danspunt komt Erdem natuurlijk in contact met de Vlaamse danswereld. Hij houdt meer van onze volksdansen dan van de moderne danscultuur. "Zij zijn getuigen van het geluk of ongeluk van de mensen". De Trawantel was een openbaring voor hem. De enige muziek is de trom, het kloppen van de stokken, het stampen van de klompen. "Zo uniek en authentiek", zegt hij, "je voelt de pagaanse oorsprong in deze dans".

Zijn houding tegenover Turkse dansen veranderde in de loop van de jaren. Van sommige dansen en liederen hield hij niet. Ze deden hem denken aan marginale volksgroepen. Dat kon hij niet appreciëren. Maar naarmate hij ouder werd, leerde hij van dit 'standenverschil' afscheid te nemen en de rijke verscheidenheid van de mensen te waarderen.

Willen of niet, zo kwam het gesprek op geschiedenis, politiek en religie, de heikele punten die ik absoluut wou vermijden. We leven immers in een tijd en een maatschappij waar culturen en religies elkaar meer ontmoeten en moeten samenleven. De Turkse geschiedenis is hiervan een goed voorbeeld. Er wonen Grieken, Bosniërs, mensen uit de Kaukasus, Koerden ... Atatürk maakte van Turkije een westerse staat die in zekere zin godsdienst en staat scheidde. De politieke Islam en de Koerden waren de grote vijanden. De Koerden eisen nog steeds verontschuldiging voor de genocide en vechten nog voor zelfbeschikking, niet alleen in Turkije. Erdogan en zijn religieus geïnspireerde partij willen weer de sluiers op straat en richten zich meer en meer op de islamitische wereld. Vrije meningsuiting is niet meer toegelaten. Dit maakt Erdem verward over de toekomst van de academische wereld in Turkije. Of hij na zijn studies definitief zal terugkeren naar zijn land, weet hij nog niet. Dat hangt af van zoveel nu nog onbekende factoren, het vinden van een baan is er daar een van. Maar hij blijft positief. Cultuur en ideeën kan je niet manipuleren, cultuur en ideeën kennen geen grenzen. "Hier kan ik goed over meespreken", beweert hij. "Turk zijn is absoluut geen nadeel voor mij om hier een gelukkig leven te leiden. Het heeft zelfs deuren geopend! In Vlaanderen kijken de mensen meestal eerst naar je gedrag en dan oordelen ze". Gelukkig maar, want bureaucratie en politiek redeneren gans anders dan de doorsnee mens.

Onze tweede koffie is ondertussen opgedronken. Het is middag. We rijden naar huis. Het zal geen moussaka of mussaka worden. Wel witloof met hepenrolletjes en puree. We denken even aan het ritueel van de Turkse koffie. Erdem is 28 en nog niet gehuwd. Zou hij misschien de proef niet doorstaan hebben? Een ondeugende vraag! Want Cécile en ik vonden het een fijne voormiddag. We leerden iemand kennen die dankbaar is voor wat hij van ons volk krijgt. "Ik ben niet religieus opgevoed, maar mijn ouders gaven me wel principiële structurele waarden mee." Komt dat niet op hetzelfde neer?

Johan Lambrechts

Van 'folklore' naar materieel en immaterieel erfgoed - Ruim anderhalve eeuw cultuurgeschiedenis

Gelezen in de krant: De Frans Drijversprijs 2018 gaat naar emeritus professor Stefaan Top.

De Frans Drijversprijs? Wellicht onbekend? De socio-culturele vereniging 'Vlaanderen Morgen Rotselaar' rijkt deze eretitel van 'Verdienstelijk Werker voor Vlaanderen' om de twee jaar uit. Deze prijs is genoemd naar de ruim 100 jaar geleden (1914) overleden sociaal bewogen Rotselaarse priester Frans Drijvers. Hoewel Frans Drijvers aan het begin van de Eerste Wereldoorlog overleed, blijft hij ermee verbonden. Op menig grafzerk van gesneuvelden prijkt immers de leuze AVV-VVK, net als op de IJzertoren in Diksmuide. Die strijdkreet lanceerde Drijvers in het tijdschrift De Student.

Drijvers was een tijds- en dorpsgenoot van Jan Bols, zeker bekend bij de volksmuziekliefhebbers. Een toeval dus dat dit jaar de eretitel gaat naar volkskundige emeritus professor Stefaan Top, ook uit Rotselaar.

Deze prijs wordt uitgereikt sinds 1996 en ging naar volgende verdienstelijke Vlamingen: Lionel Vandenberghe, Richard Celis, Lieve Gevers, Gaston Durnez, Frans-Jos Verdoodt, Willy Kuijpers, Leen van Dijck, Bart Maddens An De moor, Ludo Simons, Katlijne Van der Stighelen en in 2018 Stefaan Top.

Stefaan Top sprak als dankwoord een opmerkelijke lezing uit. Het werd een ode aan de volkscultuur die op een Elf-Julieviering niet zou misstaan. We geven ze hieronder integraal weer.

Het is een historisch feit dat de ontdekking en de verdediging van de volkscultuur in het Noordelijke deel van het 19de-eeuwse België onverbrekkelijk verband houdt met twee belangrijke culturele stromingen die het geestesleven van de 18de-19de eeuw diepgaand hebben beïnvloed, namelijk de Verlichting en de romantiek.

De Verlichting pleitte voor een maximale geestelijke ontplooiing en de gelijkwaardigheid van iedere mens. In de politieke context van na de revolutie van 1830 betekende dit dat de jonge Belgische staat aan de Vlamingen en hun cultuur dezelfde rechten en kansen zou moeten bieden als aan de Franstaligen. De historische realiteit was echter anders. In Vlaanderen werd de volks taal weliswaar niet verboden, maar ze kreeg geen wettelijk statuut en kwam aldus onder grote druk te staan.

Als reactie tegen de strenge en rationele verlichtingsidealen propageerde de romantiek een geestelijke bevrijding. Een terugkeer naar de natuur was het enige middel om een nieuwe mens te worden. Deze zoektocht leidde naar het verleden en tot de ontdekking dat Vlaanderen vroeger een internationaal gerenommeerde regio was met een grote culturele uitstraling. Bij enkele intellectuele Vlamingen ontstond daarom wrevel omtrent het Belgisch liberale staatsnationalisme. Zij zagen meer heil in een volksnationalisme, met name in een natie die steunde op een gemeenschap van afstamming, geaardheid en taal. Dat was in ieder geval de mening van Jan F. Willems. Vertrekkend van het adagium "de taal is gans het volk" – een citaat van Prudens van Duyse – waren deze gecultiveerde Vlamingen van mening dat de taal behoort tot het wezen van het volk. Vanaf het begin heeft de Vlaamse beweging dan ook vooral op het gebied van taal en literatuur een zeer intensieve en uitgebreide activiteit ontwikkeld. Dit streven naar versterking van de nationale zelfstandigheid en naar opwekking van de 'volksgeest' was niet bedoeld om de Belgische staat in diskrediet te brengen of te ondermijnen. Integendeel, deze strijd voor culturele waardering wilde de Vlamingen als goede Belgen bewust maken van hun historische positie in het nieuwe staatsbestel.

Dit was alleszins de bedoeling van de Vlaamse beweging in haar eerste fase, dat wil zeggen tot aan de onverwachte dood van Willems in 1846. Ferdinand A. Snellaert nam dan, wat de volkscultuur betrof, de fakkel over. Hij was politiek doortastender dan Willems en belichaamde door zijn leven en werk de hele evolutie in de Vlaamse beweging, die van een zuiver taalkundige en literaire naar een meer geprononceerde politieke beweging evolueerde.

Willems' en Snellaerts belangstelling voor taal en literatuur in het algemeen en voor bepaalde facetten van de volkscultuur in het bijzonder is maar te begrijpen als men rekening houdt met een interessante externe factor, de aanwezigheid van Duitse filologen uit de school van de gebroeders Jacob en Wilhelm Grimm. Eén van hen, August Hoffmann von Fallersleben, auteur van het bekende lied 'Vlaanderen, dach en nacht denc ic aen u', heeft meermaals Vlaanderen bezocht en onderhield veel contacten met vertegenwoordigers van de Vlaamse beweging. Hoffmann von Fallersleben legde zich vooral toe op het uitgeven van oude

Afbeelding1. Standbeeld Priester Frans Drijvers.

literaire teksten en volksliederen. Bijzondere vermelding verdient zijn ontdekking en uitgave in 1855 van het Antwerps liedboek uit 1544.

Johann W. Wolf, eveneens een Duitse romanticus, wilde voor Vlaanderen de rol van de Grimms overnemen. Tijdens zijn jarenlang verblijf in Brussel en Gent (1840-1847) verzamelde hij volksverhalen. In 1843 publiceerde hij te Leipzig de eerste grote Vlaamse volksverhalenverzameling onder de misleidende titel *Niederländische Sagen*. Deze bundel bevat vooral historische verhalen, die verband houden met regionale en lokale personages, gebouwen en gebeurtenissen in Vlaanderen.

Rekening houdend met de tijdgeest was het niet verwonderlijk dat dit soort verhalen hoog scoorde. De succesrijke verzamelactiviteiten en uitgaven van Hoffmann von Fallersleben en Wolf hadden een dubbel gevolg. Hun aanwezigheid in Vlaanderen werkte vooreerst inspirerend en spoorde bovendien sommige Vlamingen aan zich voortaan intensiever met oude literatuur, liederen en volksverhalen bezig te houden. Omdat zij de resultaten van hun opzoekingen in het Duits en in Duitsland publiceerden, onderkenden de Duitse filologen meteen het belang van Hoffmann von Fallerslebens en Wolfs publicaties. Heel vlug en spontaan groeide dan ook sympathie voor het broedervolk in België, dat het op taalgebied niet gemakkelijk had.

Willems was de eerste die alert reageerde op het verzoek van de Grimms in 1815 tot medewerking. In het spoor van Hoffmann von Fallersleben publiceerde hij in 1846 een eerste reeks liederen.

Willems was met de voorbereiding van de tweede aflevering bezig toen hij totaal onverwacht overleed op 24 juni 1846. Zijn medestander en vriend Ferdinand Snellaert voltooide Willems' levenswerk en schreef er een interessante maar kritische inleiding voor, aangevuld met een belangrijke liedbibliografie. In 1848 verschenen de *Oude Vlaamsche Lieder* in boekvorm op naam van Willems, hoewel Snellaert ruim drie vierde van de verzameling redactioneel en inhoudelijk had afgewerkt.

Het was geen toeval dat Snellaert als tweede in de rij met een eigen liederenverzameling uitpakte. Zijn *Oude en nieuwe liedjes* verschenen in 1852 in Gent. Ze waren uitgegeven door het Willemsfonds, dat in 1851 in Gent was opgericht. Door het publiceren van volksalmanakken, volksboeken en liedboeken, het organiseren van volksvoordrachten, muziekwedstrijden en liedavonden en het oprichten van volksbibliotheken en dito onderwijs heeft het Willemsfonds niet alleen de volkscultuur gepromoot, maar ook fundamenteel bijgedragen tot de culturele verheffing en de politieke bewustwording van het Vlaamse volk in de tweede helft van de 19de eeuw.

De filologische bedrijvigheid van Willems, Snellaert en anderen, en de voorkeur van Willems en Snellaert voor het oude, betere liedgoed uit de Nederlanden laten vermoeden dat literatuur en Vlaamse beweging onderling zeer sterk verbonden waren. Een verklaring hiervoor levert ongetwijfeld het literaire werk van Hendrik Conscience en vooral zijn historische roman *De Leeuw van Vlaanderen* met zijn opzienbarend voorwoord (Antwerpen, 1838).

Tot het wezen van de Vlaamse beweging, die ijverde voor Vlaamse eigenwaarde, behoorde ook de zorg voor de volkstaal. In deze context vermelden we Jan-Baptist Davids oproep in 1850 op het Nederlandsch Letterkundig Congres te Amsterdam om afzonderlijke lijsten van gewesttalen en eigenaardige uitdrukkingen op te stellen. Zo ontstonden in alle Vlaamse provincies gewestwoordenboeken, *idiotica* genoemd, die vier zaken wilden bewijzen, nl. dat het Vlaams een oude taal was, dat het Vlaams als moedertaal nog zeer levendig was, dat de (gesproken) volkstaal even belangrijk was als de schrijftaal en dat het dialect een indrukwekkende linguïstische rijkdom illustreerde die ontbrak in de officiële woordenboeken. De volkstaal was dus een belangrijke verwoorder van een stuk orale volkscultuur.

In de marge van de algemene taalstrijd tussen het Frans en een algemene cultuurtaal in Vlaanderen ontwikkelde zich in West-Vlaanderen een tendens om de eigen cultuur en de regionale taal extra in bescherming te nemen tegenover enerzijds het Frans, maar anderzijds ook het Nederlands en het Brabants. Deze in zichzelf gekeerde reflex, particularisme genoemd, heeft in West-Vlaanderen geleid tot een zekere subcultuur, uitgedragen en verdedigd door vooraanstaande priesters. Zij hadden een grote waardering voor de volkscultuur in het algemeen en de volkstaal in het bijzonder. Het boegbeeld van deze beweging was de begenadigde priester-dichter Guido Gezelle. Op 2 december 1865 stichtte hij naar een Engels voorbeeld het weekblad '*Rond den Heerd*', "een lees- en leerblad voor alle lieden". '*Rond den Heerd*' bevat een goudmijn voor verhalen en beschrijvingen van kalenderfeesten en volksgebruiken.

De invloed van '*Rond den Heerd*' mag men niet onderschatten, want in een periode van ruim twintig jaar ontstonden in diverse Vlaamse provincies gelijkaardige regionale tijdschriften. We vermelden onder meer '*t Daghet in den Oosten*' (1885-1914) voor Limburg en voor Antwerpen '*Ons Volksleven*' (1889-1900).

Een bijzondere nieuwkomer in Brabant was het tijdschrift '*De Student*'. Het verscheen in 1881 rond Pasen voor het eerst. Hoofdredacteur was de gedreven priester Frans Drijvers, in 1858 geboren in Rotselaar.

Afbeelding 2. *Niederländische Sagen und legenden*

De leuze van 'De Student was' 'Alles voor Vlaanderen! Vlaanderen voor Kristus', een vondst van Drijvers zelf. Van 1881 tot 1901 was Drijvers hoofdredacteur van 'De Student', waarin allerlei verhalen (sprookjes, sagen, legenden, fabels), volks- en kinderliederen alsook spreekwoorden, gezegden, rijmpjes, raadsels en spotnamen verschenen.

Onderwijzers en priesters hadden veelal de redactionele leiding en streefden met hun geschriften nobele doelstellingen na. Met lede ogen constateerden zij dat de tijden fel veranderd waren en dat heel wat waardevolle tradities definitief verloren dreigden te gaan. Het zingen van liederen en het vertellen van verhalen was vroeger "het tijdverdrijf der vaders, en sedert de zonen dat al vergeten hebben, zijn zij beginnen te verbasteren. Help ons dan allen, die aan het heropheuren der oude Vlaamsche zeden arbeiden wilt. Uw werk zal dienstig zijn voor ons volk en voor de samenleving, – en verdienstelijk voor den hemel", aldus Kamiel van Caeneghem in het zuid-Oostvlaams tijdschrift 'Volk en Taal' (1888; aflevering 3, 18). Het registreren van volkscultuur kreeg zo een nieuwe dimensie bij: het was een educatieve taak van maatschappelijk belang, die, gezien de tijdsomstandigheden, zeer dringend was.

Met de publicatie van 'Raadsels van het Vlaamsche volk' (Gent, 1888) wenste de Oost-Vlaamse priester-verzamelaar Amaat Joos dan ook "uit der herte dat het (boek) overal doordringe waar kinderen zijn en het medehelpe om den familiegeest te behouden waar hij gelukkig nog leeft, hem herop te beuren waar hij aan het kwijnen viel, hem te doen verrijzen, waar hij uitgestorven is." Dit beklag over de ondergang van alle traditionele waarden weerklonk herhaaldelijk. Ook de reeds vermelde Jan Bols hoopte met de publicatie van zijn Honderd oude Vlaamsche liederen in 1898 het trieste tijt te keren. Zijn verzameling heeft hij immers als priester samen kunnen stellen tijdens zijn pastoraal verblijf in Mechelen, Aarschot en Alsemberg. Zijn devies was: "Die zoekt, vindt." Maar ook zijn drie broers hebben daaraan meegewerkt door 37 liederen in Werchter op te tekenen.

Wat de studie van de 'folklore' en het volksleven betreft, vallen er in de loop van de 19de eeuw duidelijke verschuivingen waar te nemen. Terwijl figuren als Willems, Snellaert, Hoffman von Fallersleben en Wolf dachten in termen van nationaal belang, ijverden voor algemene, neutrale en culturele waarden en allerlei inspanningen leverden om aan volksontwikkeling te doen, doken er in de tweede helft van de 19de eeuw overal krachten op die de hele cultuurproblematiek gingen depolitiseren en met eigen waarden inkleuren. Moraal en religie bleken plots een wapen om de aftakeling van een veranderd maatschappijbeeld tegen te gaan. De volkscultuur als behoeder van eeuwige waarden werd bedreigd en moest door een bewuste revival van volkse tradities gevrijwaard worden.

In het geheel van de 19de-eeuwse volkskundige bedrijvigheid traden in de jaren 1880 twee markante figuren naar voren, die in het begin van 1888 het tijdschrift 'Volkskunde' oprichtten. Dichter Pol de Mont (1857-1931) en leraar August Gittée (1858-1909) hadden een grote waardering voor volkscultuur en wilden dat er op een andere manier mee omgegaan werd. In het openingsartikel in Volkskunde roept De Mont de leerkrachten van het basisonderwijs op eigen volksgoed, in casu liederen en verhalen, in de klassen aan te leren in plaats van vreemde, dat wil zeggen, Franse versjes en rijmen.

Is de Mont nog een volbloed romanticus, die de orale traditie overschat, dan neemt de nuchtere Gittée tegenover de 'folklore' een heel andere positie in. Zijn ideeën heeft hij meermaals in het Frans en het Nederlands uitgeschreven. Samengevat komen die op het volgende neer. Gittée, die goed op de hoogte bleek te zijn van de folklorestudie in het buitenland, ergert zich aan de achterstand ervan in eigen land. Hij spreekt in dit verband van "een schuldige onverschilligheid tegenover de volkscultuur. In een tijd waarin de geschiedenis meer waarde begint te hechten aan de studie van het dagelijks leven, heeft men nood aan andere bronnen, namelijk mondelinge overleveringen, om de "intieme geschiedenis" van een volk te schrijven. Op school gaat momenteel meer aandacht naar de Griekse en Romeinse literatuur dan naar de eigen volksliteratuur: in ons onderwijs is er dan ook duidelijk een tekort aan nationaal gevoel." Maar hoe geraken we uit dit moeras? Volgens Gittée door de handen in elkaar te slaan en in heel België een volkskundig netwerk op te starten. Lokale en persoonlijke initiatieven waren weliswaar niet slecht, maar ze strandden vroegtijdig bij gebrek aan draagkracht. En op de vraag naar een verklaring van de zielige toestand van de 'folklore' in Vlaanderen formuleerde Gittée volgend antwoord: "Niets kan beter de verbastering van ons nationaal gevoel schetsen, dan de zoo betreurenswaardige scheuring van 1830, toen de Vlamingen zich bij hun ervijanden schaarden om stambroeders te bestrijden, die zooveel tot hun herlevende welvaart bijgedragen hadden. En waarom sprongen zij in 't harnas? Om tegen windmolens te schermen. Achter dat schrikbeeld der 'Hollandsche vreemde taal' stak een paap en een waal!" De vrijzinnige Gentenaar Gittée legt hier de vinger op de wonde: omwille van de taal en het geloof – bedoeld zijn hier het Hollands en het protestantisme – hebben de Vlamingen in 1830 op het verkeerde paard gewed. De gevolgen zijn dan ook desastreus. Niets is nochtans verloren, want de studie van de 'folklore' is een "machtig beschavingsmiddel". Er is dus maar één oplossing: "Vlaanderen moet weer zich zelf worden, Vlaamsch van hart, en Vlaamsch van aard! Het leere dus zijn verleden kennen, met al wat op den volksaard

Afbeelding 3. Pol De Mont

zijn bijzonderen stempel drukt."

Wanneer men de galerij van Vlaamse volkskundigen in de 19de eeuw overschouwt, is Gittée de enige die het bewijs levert dat hij over het wezen en de relevantie van de volkscultuur heeft gereflecteerd. Om de geïnteresseerden te informeren en ze bij hun eventuele medewerking behulpzaam te zijn, publiceerde hij in 1888 een Vraagboek tot het zamelen van Vlaamsche folklore of volkskunde. Met deze theoretische en praktische handleiding hoopte Gittée dat hij "hier en daar een vaderlander voor de zoo nationale zaak der folklore zal winnen. De onverschilligheid der Vlamingen voor eigen nationaliteit zal hun toch niet eeuwig als een smet kunnen aangewreven worden. Wij zijn overtuigd, dat ons boekje zal bijdragen om te doen inzien, hoe veel gewicht de studie der folklore heeft voor de nationaliteit." Met een figuur als Gittée doorbrak de volkskunde in Vlaanderen definitief haar bekrompen regionalisme en navelstaarderij. Een onderwijzer uit Herdersem, Alfons de Cock (1850-1921), deelde het ideeëngoed van Gittée voor honderd procent en met zijn opgemerkte publicaties loodste hij de Vlaamse volkskunde voor altijd uit het romantische dal van de 19de eeuw. Bij De Cock geen nationalistische en/of regionalistische ontboezemingen, maar goed gedocumenteerde en wetenschappelijk onderbouwde volkskundige studies. De Cock is dan ook de gedroomde synthese van de 19de-eeuwse volkskunde in Vlaanderen.

In de eerste helft van de 20ste eeuw ontwikkelde zich een interessante en belangrijke aanvulling van de studie van de volkscultuur. Dat gebeurde vanuit het onderwijsmilieu, waarin leidende figuren in het midden van de jaren 1930 ijverden voor de integratie van het vak milieustudie in het vernieuwde leerplan voor de lagere scholen. Pedagogische aandacht voor het kleinschalige, het lokale in al zijn facetten, klonk nieuw in de oren en genoot de belangstelling van heel wat onderwijzers. De heemkunde was geboren en leidde in de Antwerpse Kempen het eerst tot concrete resultaten. Inspecteur Leo Michielsens was daar de motor. Hij vond steun bij journalist (onderwijzer) Karel C. Peeters en leraar Edmond Tieleman. Met z'n drieën namen ze het initiatief tot de oprichting van de Werkgroep voor Heemkunde, die op 6 mei 1939 te Brussel werd gesticht en onder meer kon rekenen op de steun van het Davidsfonds en de Vlaamse Toeristenbond (VTB).

Onder invloed van het buitenland en als reactie tegen de jazzwoede van de jaren 1930 ging men bij ons ook op zoek naar liederen, dansen en volksmuziek van eigen bodem. Fred Engelen en Edgard Wauters werden de drijvende figuren van het Vlaamsch Instituut voor Volksdans en Volksmuziek (VIVO) (1935), dat instond voor het uitgeven van het tijdschrift *De Speelman*, het organiseren van allerlei studiedagen en vormingscursussen voor dansleraars en het zich toeleggen op het populariseren en het opnieuw invoeren van traditionele feesten.

Na de oorlog ging de zoektocht naar traditionele dansen en hun muziek verder. Het werd de hoofdtaak van het Vlaams Dansarchief van Frans Geens, dat in 1964 werd opgericht en zich onder de naam van Instituut voor Vlaamse Volkskunst tot vandaag actief inzet voor de studie van het vendelen, de streekdrachten en de volkskunst in het algemeen. De Vlaamse Volkskunstbeweging (VVKB), een pluralistische federatie voor volkskunst (1964), legde zich onder leiding van Mon de Clopper toe op het aanleren en bekendmaken van de eigen Vlaamse dansen en dit tot op vandaag de dag.

Als uitsmijter nog een paar bedenkingen omtrent de term erfgoed. Zo'n 150 jaar geleden spraken we over folklore en was 1998 het Jaar van de Volkscultuur. In het najaar gebeurde er iets belangrijks, nl. de eenparige goedkeuring van het Vlaamse parlement van - en ik citeer - 'het decreet houdende de erkenning en subsidiëring van organisaties voor volkscultuur en de oprichting van een Vlaams Centrum voor Volkscultuur' op 14 oktober 1998. Op 27 oktober 1998 werd dit decreet officieel goedgekeurd door het Vlaams parlement en de Vlaamse regering. Op 10 maart 1999 zat Luc Martens, bevoegd minister voor cultuur, gezin en welzijn de installatievergadering voor in Brussel. Ondertussen heeft het VCV een andere naam gekregen en spreken we vanaf 2008 over FARO - Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed.

Als opvolger van Luc Martens legde Bert Anciaux in zijn beleidsbrief van 2001 het accent op cultureel erfgoed, nl. roerend en immaterieel erfgoed, i.p.v. volkscultuur. Deze wijziging gebeurde onder invloed van de UNESCO, die ondertussen het begrip 'cultural heritage' had gelanceerd met een drievoudige boodschap, nl.: conservatie, ontsluiting en maatschappelijke positionering.

Afbeelding 4. K.C. Peeters

Heel belangrijk was dat Anciaux niet alleen veel aandacht had voor immaterieel erfgoed, maar dat hij ook financiële middelen ter beschikking stelde voor allerlei erfgoedprojecten. Ik heb daar dankbaar gebruik kunnen van maken. Zo heb ik in 2002 het project 'Op verhaal komen' kunnen opstarten. Mijn voorganger in Leuven, prof. K.C. Peeters, had immers zijn studenten aangespoord om in heel Vlaanderen volksverhalen op te tekenen. Ik heb daartoe ook bijgedragen voor Langemark en omgeving. Na 25 jaar was de oogst gigantisch: duizenden verhalen, vooral sagen, uit alle Vlaamse provincies, die niet of nauwelijks toegankelijk waren. Mijn projectvoorstel werd goedgekeurd, zodat er vanaf 2002 op het internet gestart werd met de Vlaamse Volksverhalenbank, die uiteindelijk zo'n 50.000 verhalen telt. Wat mij betreft, betekent de VVB mijn grootste en best geslaagde realisatie. In de marge van dit project heb ik dan per provincie een selectie gemaakt van interessante verhalen, die vanaf 2004 door het Davidsfonds en met de steun van alle provincies in boekvorm werden uitgegeven en hier tentoongesteld zijn.

Al bij al verheug ik mij erover dat ik aan de verzameling, ontsluiting en conservering van een stuk Vlaams immaterieel erfgoed een en ander heb kunnen bijdragen. Dat het bestuur van Vlaanderen Morgen, in het bijzonder de familie Devillé, iemand van Rotselaar vandaag voor de eerste keer daarvoor prijst, waardeer ik ten zeerste. Voor de realisatie van deze jarenlange inzet heb ik steeds kunnen rekenen op de onmisbare hulp en medewerking van mijn lieve vrouw Chris. Dat apprecieer ik uiteraard het meest met een luid en welgemeend DANK JE WEL !

Stefaan Top, 12de Frans Drijversprijs Rotselaar - 6 oktober 2018

Afbeelding 5. Overhandiging oorkonde

VOLKSMUZIEK

Driekoningenlied

Uit Oostenlande

Antwerpen 1722

Uyt Oos - ten - lan - de qua - men met of - fe -
 Met dap - per - schre - den syn de Wij - sen ge -
 Als zij den - ze - gen van 't kint had - den ge -

4
 ran - den drie - co - nin - ghen ge - reyst - naer Beth - le -
 tre - den, de - ster - re leyd' hen weer - tot in - den
 kre - gen, sij - nae - men oor - lof weer - naer huis - te

8
 hem, wel vijf - hon - dert mij - len ver - re, door 't ver - lich - ten van een
 stal siet daer heb - ben sij ge - von - den in - doeks - kens ge -
 gaan, doch He - ro - des, den - snoo - den, meent het soe - te kint te

12
 ster - re die zij - ver - lo - ren te Je - ru - sa - lem, Je -
 won - den een kin - tje co - ning, heer en God van al, en
 doo - den; dus wees - den en - gel hun een an - der baen, een

17
 ru - sa - lem, die zij ver - lo - re, te Je - ru - sa - lem
 God - van al, een kint - je co - ning, heer en God van al.
 an - der baen, dus wees den en - gel een an - der baen.

Driekoningenzingen door Volkskunstgroep Reintje Vos uit Stekene

ADVERTENTIE

Kantklosjes Houtdraaiwerk Deurknopjes

Jan De Maertelaere BVBA
Bedrijvenlaan 12 - B-9080 Lochristi

Tel : 0032 9 230 67 18
www.bobbins.be jan@bobbins.be
<https://www.facebook.com/jandemaertelaerebvba/>

VERSLAGEN

10th Shanghai Baoshan International Folk Arts Festival

Shanghai, een stad waar China en het Westen mekaar ontmoeten. Uit een dorpje dat ooit leefde van visserij en textiel ontstond een wereldstad met thans 24 miljoen inwoners. In 1842 werd het verdrag van Nanking gesloten met Groot-Brittannië. Sedertdien is Europa nooit meer weg geweest aan de oevers van de Huangpu. In 1978 maakte China komaf met de culturele revolutie. Schoorvoetend gingen de grenzen open. Eén keer keek heel de wereld vol ontzetting naar wat er op het Plein van de Hemelse Vrede gebeurde in 1989. De koers, die China begon te varen in de jaren 90, getuigt van meer openheid naar het Westen. Het huidige zakendistrict Pudong bestaat uitsluitend uit hoogbouw en wolkenkrabbers. In 2004 nam Shanghai de plaats van Singapore over als grootste haven ter wereld.

In mei 1994 treedt de Chinese groep uit 'Panzi Hua, Prov. Sichuan' op in Oostrozebeke tijdens het internationale festival aldaar. De Chinese gasten logeren in gastfamilies. Ze hebben hun Chinese tolk mee. Het gaat over een uitgebreide groep dansers met muzikanten en artiesten (vooral beeldende kunsten). Mevrouw Zhu Yun Fang, toen vice-burgemeester van Shanghai, is onder de indruk. Ze nodigt Etienne Vankeirsbilck uit voor een werkbezoek aan Shanghai in oktober 1994. Een kleine delegatie uit Oostrozebeke gaat voor één week naar Shanghai.

De Chinese gasten laten er geen gras over groeien. Al in het najaar van 1995 wordt een eerste festival georganiseerd. Vanop een tribune bewonderen de genodigden een stoet met dans- en volkskunstgroepen uit China en Europa. Op verschillende plaatsen van de stad demonstreren acht Europese groepen hun kunnen. Het doet exotisch aan, langs beide kanten. De vrienden in Shanghai zijn overtuigd door het succes, en een reeks Shanghai Baoshan International Folk Arts Festivals is het resultaat. Dit jaar mochten we de 10de uitgave bijwonen.

De openingsceremonie deed denken aan de glorie van de Vlaamse Zangfeesten in het Sportpaleis van Antwerpen. Groepen uit vijf continenten traden op voor meer dan 20.000 toeschouwers. Naast China kwamen Letland, Bulgarije, Columbia, Kroatië, Egypte, India, Rusland, Korea en Nieuw-Zeeland op het podium.

We mochten deze groepen verder nog op diverse locaties aan het werk zien. Eén constante bij elk gebeuren dat we mochten bijwonen: Etienne Vankeirsbilck kreeg telkens de ereplaats, naast de lokale overheden. Tijdens de openingsceremonie werd hij geïnterviewd en gehuldigd als sleutelfiguur bij het ontstaan van het festival. Een Vlaming die naam maakt in Shanghai: zonder meer een belangrijke aangelegenheid! Naast Etienne richtte Prof. Dr. Ali Khalifa (Bahrein, Voorzitter van de Internationale Organisatie voor Volkskunst of IOV) het woord tot de aanwezigen.

Afbeelding 1. Etienne Vankeirsbilck op het internationaal podium tijdens de opening van het 10th Shanghai Baoshan International Folk Arts Festival. Rechts van Etienne: Mevr. Zhu Yun Fang, organisator van het 1ste festival (1995). Links van Etienne: Mr. Zhuong, onze franstalige gids.

Afbeelding 2. Te gast op een boerderij, samen met de 'Te Waka Huia Maori Cultural Group' uit Nieuw-Zeeland

Afbeelding 3. Opening van het festival in het Baoshan Sports Stadium

Afbeelding 4. De Bulgaarse dansers aan het werk tijdens de openingsceremonie.

De festivals evolueerden. Thans worden de contacten met groepen overwegend via agentschappen geregeld. Behalve Nieuw-Zeeland maakten alle groepen gebruik van vooraf opgenomen en sterk geritmeerde muziek. Dat laatste gegeven versterkt het showelement. De muzikale begeleiding werkt overweldigend, samen met beeld-, klank- en lichteffecten. Toch genoot de authenticiteit van de 'Te Waka Huia Maori Cultural Group' uit Nieuw-Zeeland veel bijval met eenvoudige gitaarbegeleiding van zang en dans. We hadden de gelegenheid met de groep nader kennis te maken tijdens een bezoek aan een landbouwbedrijf, midden in de rijpe rijstvelden. Uiteraard mocht de traditionele Haka⁽¹⁾ niet ontbreken.

Bij elk optreden was China duidelijk aanwezig. Dansende draken, verzorgd ballet en zware trommen. In Yuepu kregen we indrukwekkende demonstratie op de zware trommels, zowel door volwassenen als door de jeugd tijdens de 14th Yuepu Gongs & Drums Meeting.

Het mogen bijwonen van zo'n festivalweek is een bijzondere gunst. In de komende nummers van Volkskunst rapporteren we verder over de Vlaamse aanwezigheid in Shanghai. Dank aan al onze Chinese vrienden voor de aangename begeleiding!

Gert Laekeman - Voorzitter IVV en Etienne Vankeirsbilck - Ondervoorzitter IVV

(1) Haka = traditioneel ritueel waarbij luid geroepen wordt om de vijand schrik aan te jagen. Het uitvoeren kenmerkt zich door expressieve gelaatsuitdrukkingen en defensieve lichaamsbewegingen.

Adriaen Brouwer, schilder van emoties en volkse taferelen

Drie maand lang was Oudenaarde dé gegeerde plaats om kennis te maken met het werk van Adriaen Brouwer. Van dichtbij kennis maken met de werken van Brouwer levert interessante ervaringen op. De schilderijen, die uitvergroot, de bezoeker naar de tentoonstelling moeten lokken, blijken in werkelijkheid geschilderd op kleine panelen van hooguit A5 tot A4 formaat. Een reden te meer om aandachtig de details te bestuderen, op zoek naar mogelijk interessante observaties van onder andere kledij.

De exacte geboortedatum van Adriaen Brouwer staat (nog) niet vast, maar moet ergens in de periode 1604-1606 liggen. Brouwers is met 99% zekerheid in Oudenaarde geboren, zo bewijzen een reeks bronnen uit archivalisch onderzoek. Over de eerste 20 jaar van Adriaens leven is weinig bekend. Een notariële akte uit 1626 en de ledenlijst van de plaatselijke rederijderskamer bewijzen dat hij op dat moment in Amsterdam en Haarlem vertoefde en in de kunstwereld actief was. In 1631 duikt hij op in Antwerpen, waar hij tot zijn dood zal blijven. Hij schreef zich in bij de Antwerpse Sint-Lucasgilde. De inventarissen waarin zijn werken vermeld staan, bevestigen zijn verblijf in Antwerpen, maar ook tal van schuldeisen op zijn naam. Adriaen Brouwer leefde van de ene dag in de andere. Hij huisde op kamers of zat gevangen in den castele van Antwerpen. Hij schilderde op houten panelen, maar hout om op te schilderen was schaars in die tijd, en dus ook duur. Dat verklaart ten dele de kleine afmetingen van zijn schilderijen. Na zijn overlijden, begin 1638 kwam zijn lijk eerst in een armengraf

Afbeelding 1. Adriaen Brouwer: rugoperatie vol emoties: pijn (patiënt), routinematig engagement (chirurgijn) en leedvermaak (vrouw). Bron: detail uit de rugoperatie/het gevoel, Adriaen Brouwer. Uit: Lichtert, K. (ed.), Adriaen Brouwer: Meester van emoties. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2018, p.167.

Afbeelding 2. Adriaen Brouwer: interieur met luitspeler en zingende vrouw. Bron: detail uit Interieur met luitspeler en zingende vrouw, Adriaen Brouwer. Uit: Lichtert, K. (ed.), Adriaen Brouwer: Meester van emoties. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2018, p.153.

terecht. Zijn goede vriend Peter Paul Rubens liet hem opgraven en op 1 februari 1638 met recht en reden in het Karmelietenklooster begraven.

De unieke tentoonstelling van Breugels werken in Wenen loopt stilaan ten einde. Adriaen Brouwer en Breugel schilderden allebei volksfiguren. Toch zijn er opmerkelijke verschillen, meer bepaald wat de expressie en uiting van gevoelens betreft: zie bijvoorbeeld een detailbeeld van de rugoperatie (afbeelding 1). De patiënt voelt zich allesbehalve comfortabel. We hoeven geen geluidsopname erbij om te zien hoe pijnlijk de ingreep wel is. De chirurgijn wordt beschreven als geconcentreerd, toch straalt zijn gezicht een zekere routinematige onverschilligheid uit. De vrouw slaat dat alles gade, niet zonder leedvermaak. Wat geldt voor de weergave van de rugoperatie geldt voor nagenoeg alle werken van Brouwer. Terecht wordt hij de meester van emoties genoemd.

Feesten met of zonder fatsoen neemt een belangrijke plaats in bij Brouwers schilderijen. De 'snel' of bierpot met deksel garandeert beschikking over voldoende drank zoals weergegeven in de weergave van interieur met luitspeler en zingende vrouw (afbeelding 2). Tijdens het uitvoeren van de dans 'Jan van Leuven' (Winksele) wordt volgende tekst gezongen:

Jan van Leuven heeft geschreven:

*Hedde (Char) Lotje niet gezien?
Wel gezien maar niet gesproken
Met haar hemd tot over haar knoken.
En vivat de pot, en vivat de snel,
Leve de maskes (meisjes) van Bruxelles*

Brouwer schildert bijna uitsluitend volksfiguren. Ieder werk mogen we beschouwen als een reportage uit het leven van iedere dag. Hierbij valt het op dat de vrouwen zelden het haar tonen. Ze dragen meestal hoofddoek (!). Anthony van der Does schildert een vrouw met een muts zonder vleugels, geïnspireerd door Adriaen Brouwer (afbeelding 3). Aan het kleed van de vrouw te zien, gaat het hier over meer dan een gewone volkswrouw.

De kledij van de mannelijke personages mag op en top volks genoemd worden. Luxe is ver te zoeken. Bovenkledij met lange mouwen. Broeken zonder al te veel variatie. Hoofddekseks vertonen meer verscheidenheid. De muts of hoofddekseks kan ook gebruikt worden om een pijp of wapens te dragen (zie montage in afbeelding 4).

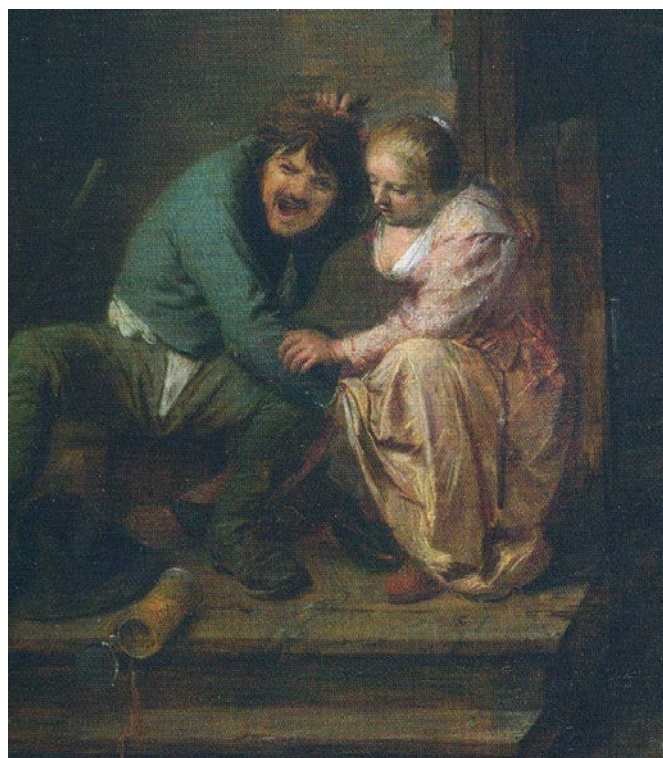

Afbeelding 4. Adriaen Brouwer: mannen met verschillende hoofddekseks uit diverse werken. Bron: details uit (van links naar rechts): Feestvierende boeren, het Slachtfest, Boerenkwartet, Herberginterieur, Adriaen Brouwer. Uit: Lichtert, K. (ed.), Adriaen Brouwer: Meester van emoties. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2018, p.28-53-58-68.

De herberg komt geregeld terug als een plaats van ontmoeting. Wie zich als vrouw in dergelijk oord durfde wagen, moest haar mannetje staan (afbeelding 5). Mannen verdrijven hun tijd met het observeren van grensoverschrijdend gedrag zoals op het origineel kan gezien worden [zie Herbergscène Lichtert, K. (ed.), Adriaen Brouwer: Meester van emoties. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2018, p.187]. Verder behoren drinken en roken tot het normale tijdverdrijf.

Afbeelding 3. Anthony van der Does naar Adriaen Brouwer. De vrouw draagt een muts zonder vleugels. Bron: detail uit Man met kan en vrouw met glas, Adriaen Brouwer. Uit: Lichtert, K. (ed.), Adriaen Brouwer: Meester van emoties. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2018, p.134.

Afbeelding 5. De vrouw verzet zich tegen grensoverschrijdend gedrag van de man wiens broek al open staat. De kledij van de vrouw laat vermoeden dat het over meer dan een volkswrouw gaat. Bron: detail uit Herbergscène, Adriaen Brouwer. Uit: Lichtert, K. (ed.), Adriaen Brouwer: Meester van emoties. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2018, p.187.

De herberg speelt doorheen de eeuwen een belangrijke rol in de samenleving. De herberg kon de functie van bijberoep vervullen voor de man (echtgenote en kinderen hielden die zaak dan recht). De herberg was een communicatiecentrum, maar tevens een plaats van sociale controle. Er waren grosso modo 3 soorten: (1) gewone herbergen; (2) herbergen waarin overnacht kon worden; (3) brandewijnhuizen (= kleine kroegen waar jenever geschonken werd). In 1779 was er op het Vlaamse platteland één herberg per 90 inwoners. Doorgaans werden er twee soorten bier geschonken: (1) goetbier of grootbier met 6 tot 8% alcohol en (2) kleinbier met ongeveer 3% alcohol.

Adriaen Brouwer werkt verhelderend door zijn kijk op het dagelijkse doen en laten van mensen. Zijn taferelen kunnen inspirerend werken voor het uitbeelden van scènes. Eten, drinken, roken, kaarten, zingen, musiceren, twisten, vechten, spel, uiting van gevoelens en feestvieren in het algemeen: het zijn constanten door de eeuwen heen. Adriaen Brouwer draagt bij tot beeldvorming in de Nederduitse volksgemeenschappen. Proficiat aan de initiatiefnemers van de tentoonstelling. Oudenaarde mocht de voorbije maanden terecht van een (inter)nationale belangstelling genieten.

Gert Laekeman en Henri Vannoppen

Bronnen

Hofman E. Kroegen, keten en jeneverhuizen. Drinken in het 18de eeuwse Marke. <https://core.ac.uk/download/pdf/84931344.pdf> geraadpleegd op 2 december 2018.

Lichtert K. Tussen Rubens en Rembrandt Adriaen Brouwer meester van emoties. Stad Oudenaarde / Amsterdam University Press 2018, in opdracht van het stadsbestuur Oudenaarde. Link naar beeldmateriaal: https://drive.google.com/drive/folders/1WdB58rle8ueQIAomF_gYd9Sie3sOX6D3

Meersschaert E. Adriaen Brouwer, zo zijn leven, zo zijn werk. Uitgeverij Beatrijs 2018, Oudenaarde.

Spileers E. Schriftelijke toelichting op 4 december 2018.

Vlaams Dansarchief. Dansen uit Midden-Brabant deel II. Schoten 1979. Instituut voor Vlaamse Volkskunst. https://drive.google.com/drive/folders/1WdB58rle8ueQIAomF_gYd9Sie3sOX6D3

FEESTEN & FESTIVALS

Paasfeesten Leuven

Tijdens het paasweekeinde (Pasen - 21 april 2019) kan je alvast terecht in Leuven voor een flinke portie internationale volkskunst !

Meer info: www.paasfeestenleuven.be

PAASFEESTEN LEUVEN

Dans kleurt de lente!

Oproep

We nemen graag jullie feest of festival op in de lijst.

Stuur een bericht met de informatie naar secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

AANKONDIGINGEN

2019

Een greep uit de activiteiten ons reeds bekend:

Zaterdag 19 januari 2019

VVKB Nieuwjaarsbijeenkomst - Oudenaarde

Zaterdag 9 en zondag 10 maart 2019

Eerste Algemene vergadering ECF - Konstanz (D)

Zaterdag 23 maart 2019

Gala 95 jaar turnkring KNA - Kraainem

Zaterdag 23 maart 2019

VVKB 't Bal - Oudenaarde

Zondag 24 maart 2019

Open Cursusdag Vendelen 2019 - Gent

Zaterdag 30 maart 2019

Algemene Vergadering IVV - Erps-Kwerps

Maandag 29 april 2019

Internationale Dag dan de Dans

Zaterdag 11 mei 2019

WK Hoogwerpen met grote vlaggen - Namen

Zondag 12 mei 2019

VVKB Nationale Meiboomplanting - Sint-Niklaas

Zaterdag 25 mei 2019

25 jaar Stokkenslagers

Zaterdag 8 en zondag 9 juni 2019

Pinkstervendeltreffen - Lichtenvoorde (NL)

Zondag 30 juni 2019

Gildenfeest HGK - Antwerpse Kempen

Woensdag 17 tot zondag 21 juli 2019

56ste Europeade - Frankenberg (D)

Zondag 25 augustus 2019

KLJ-Landjuweel - Reet

Zaterdag 31 augustus en zondag 1 september 2019

Duits Kampioenschap Vendelzwaaien

Zaterdag 21 september 2019

WK Hoogwerpen met kleine vlaggen - Eschweiler (D)

Zaterdag 28 september 2019

Flago Vlagkunst Brueghelfestijn - Haaltert

Een activiteit laten opnemen is zeer eenvoudig. Stuur een bericht met alle info naar secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be en wij kondigen je activiteit aan in 'Volkskunst' en op de IVV website.

Er is een aparte website gewijd aan volksdansbals: www.volksdansbals.vlaanderen. Deze site is momenteel in onderhoud, maar we hopen hem spoedig weer operationeel te hebben. Indien je bereid bent om hieraan mee te werken, geef dan zeker een seintje aan onze secretaris.

INHOUD

In deze Volkskunst

KALENDER	2	COMMUNICATIE	16
IVV Activiteiten	2	Wegwijs op de IVV webstek - deel 1	16
IVV Cursussen	2	ARCHIVEREN	17
IVV Kalender	2	VIVO Dansweek in Westende 22-29 Oogst 1937	17
CONTACT	2	INTERVIEW	20
EDITORIAAL	3	Een blik op Vlaanderen	20
Uitersten en gemiddelden	3	ERFGOED	22
REDACTIONEEL	4	Van 'folklore' naar materieel en immaterieel erfgoed - Ruim anderhalve eeuw cultuurgeschiedenis	22
Abonnement 2019	4	VOLKSMUZIEK	27
Beste Wensen	5	Driekoningenlied	27
SPROKKELINGEN	5	ADVERTENTIE	28
Overlijden Erik Poot	5	VERSLAGEN	29
Geboorte Victor Janssens	5	10th Shanghai Baoshan International Folk Arts Festival	29
ADVERTENTIE	6	Adriaen Brouwer, schilder van emoties en volkse taferelen	31
VOLKSDANS	7	FEESTEN & FESTIVALS	33
Dansen uit Diest	7	Paasfeesten Leuven	33
VENDELEN	8	Oproep	33
Vendeliërsverbroedering 1984 - 2018	8	AANKONDIGINGEN	34
STREEKDRACHTEN	9	2019	34
Publieksgeschiedenis: Rien Poortvliet reconstrueerde zijn Zeeuwse voorvaders in kledij in het begin van de 17de eeuw met de medewerking van de Streekdrachtencommissie	9	INHOUD	35
Bezoek aan het klompenmuseum van Veerle- Laakdal op dinsdag 7 augustus 2018	11	COLOFON	36
		ERELEDEN	36

Eindredactie

Stefaan Haesen

Redactie

Hugo Bulterijst,
Stefaan Haesen,
Gert Laekeman,
Johan Lambrechts,
Lisette Luyckx
Frans Monden,
Machteld Van den Bossche
en Henri Vannoppen.

Vormgeving

Stefaan Haesen

Druk

Gewiprint

Verschijningsdata

Volkskunst verschijnt op
15 maart,
15 juni,
15 september
en 15 december

Inlevertermijn bijdragen

Artikels kunnen
aangeleverd worden op
redactie-volkskunst@
instituutvlaamsevolkskunst.be
tot 6 weken voor verschijning

Auteursrechten

Iedere auteur is inhoudelijk
verantwoordelijk voor zijn of
haar bijdrage.
Overname van artikels
is toegestaan mits
bronvermelding.

Abonnement

Abonnees ontvangen elk kwartaal naar keuze een of twee gedrukte exemplaren en Volkskunst in digitaal formaat (mits opgave van een e-postadres aan secretariaat).

Je krijgt tevens een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je aan het digitale archief van IVV: alle digitaal beschikbare publicaties, losse dansen, vendelreeksen, kledijbeschrijvingen en *Volkskunst*.

Het abonnementsgeld voor 2019 bedraagt 25 euro.

Buitenlandse abonnees betalen 35 euro.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening
IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van

IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Abonnement Volkskunst' en naam en adres van de abonnee indien verschillend van de betaler.

Volkskunst e-Nieuwsbrief

Inschrijven kan op de webstek (onderaan in de rechtse kolom) of door het sturen van een e-mail naar
e-nieuwsbrief@instituutvlaamsevolkskunst.be.

ERELEDEN

Ere-voorzitter

Frans 'Sus' Geens (†2013)

Ereleden

Adriaan Claeys (†2002)
Marc De Maertelaere (†2018)
Dree Pauwels (†2016)
Andrea Sterck
Gilberte Van Espen
Renaat Van Overbeke (†2017)
Etienne Vankeirsbilck

VU: Stefaan Haesen, Jubellaan 123, 2800 Mechelen